

Ēriks Jēkabsons

LATVIJA UN AMERIKAS SAVIENOTĀS VALSTIS: PIRMIE SAKARI 1918.–1919. GADĀ

1918. gada 18. novembrī proklamētās Latvijas Republikas valdībai priekšā bija divus gadus ilga, ārkārtīgi sarežģīta militāri politiska cīņa par valsts teritorijas atbrīvošanu no naidīgiem karaspēkiem un vēl garāka cīņa par Latvijas starptautisko atzīšanu un uzņemšanu Tautu Savienībā. No paša darbības sākuma valdība pauda skaidru orientāciju Antantes lielvalstu – Lielbritānijas, Francijas un ASV virzienā. Turklāt Latvijas valdībai un sabiedrībai, tāpat kā visām citām kara un tam sekojošo konfliktu nogurdinātajām zemēm, bija ārkārtīgi svarīgs līdz ar pasaules karu par varenāko pasaules lielvalsti kļuvušo Amerikas Savienoto Valstu politiskais un saimnieciskais atbalsts, uz kuru tika cerēts, neraugoties uz šīs lielvalsts atturīgo un pat īpatnējo politiku.

Darba mērķis ir aplūkot Latvijas un ASV politiskos, saimnieciskos, kultūras sakarus no 1918. gada, kad līdz ar Latviešu Pagaidu nacionālās padomes darbības sākumu tika mēģināts nodibināt sakarus ar ASV pārstāvjiem, līdz 1919. gada pavasarim, kad Parīzē izveidojās pirmie neformālie sakari starp Latvijas un ASV delegācijām (norādītās hronoloģiskās robežas nedaudz pārsniegtas, raksturojot ASV latviešu darbību). Ierobežotā apjoma dēļ šajā rakstā nav sīkāk aplūkota Vorvika Grīna (*Green*) vadītās ASV misijas darbība no 1919. gada aprīļa un Amerikas Palīdzības administrācijas darbības sākums Latvijā no šī paša laika, jo šīs tēmas prasa atsevišķu izvērtējumu.

ASV KRIEVIJAS POLITIKAS GALVENĀS IEZĪMES UN TĀS BALTIJAS ASPEKTS¹

ASV politiku Baltijas reģionā lielā mērā noteica tās attieksme pret Krievijas problēmu, kuras ietvaros faktiski līdz pat 1922. gada vasarai tika skatītas arī attiecības ar Baltijas valstīm. To noteica vesels faktoru komplekss, tostarp arī no Eiropas valstīm pilnīgi atšķirīgā ASV vēsture, kuras pamatā no valsts pirmsākumiem bija dažādu nāciju ciešas kopdarbības un arī modernas demokrātijas princips liela valstiska veidojuma ietvaros. Saskaņā ar amerikāņu vēsturnieka Devida Foglesonga uzskatu tas amerikāņiem lika uztvert

impēriju varbūtēju sabrukumu kā anarhijas un regresa iespēju, bet noteiktu teritoriju atdalīšanos no lielajām valstīm – kā progresu bremzējošu apstākli. ASV prezidents Tomass Vudro Vilsons (*Wilson*), līdzīgi daudziem citiem sava laika valstsvīriem, uzskatīja tautu pašnoteikšanos par privilēģiju, kas tiek piešķirta tautām, kuras pakāpeniski apguvušas un apliecinājušas spēju “uzvesties saprātīgi un atbildīgi”. Turklāt pašās ASV kopš Pilsoņu kara laikiem tautu pastāvēšanu un ietekmi lielā mērā noteica to atrašanās lielos, pat impēriskos valstiskos veidojumos un jebkāda veida atdalīšanās no tiem tika uztverta kā zināms regress. Pirmā pasaules kara laikā, pakļaujoties sabiedrības paustajam spiedienam padziļināt demokratizāciju arī starptautiskajās attiecībās, Vilsons nedaudz modificēja savus uzskatus, kaut arī joprojām bija pārliecināts, ka nav vēlams “impēriju sabrukums”, jo tā sekas var izrādīties postošas. 1917. gadā Vilsons paziņoja, ka nākotnē mieram jābalstās uz “lielu un mazu, vāju un stipru tautu tiesībām, uz viņu vienlīdzīgām tiesībām uz brīvību, drošību un pašpārvaldi”. Pēc cara valdības gāšanas Krievijā Vilsona administrācija ar simpātijām izturējās pret Krievijas Pagaidu valdību, taču pret 1917. gada novembrī varu sagrābušajiem boļševikiem – pilnīgi noraidoši. 1918. gada janvārī savā slavenajā runā par četrpadsmit punktiem, balstoties uz kuriem jāveido pasaules kārtība pēc kara, Vilsons pasludināja taisnīgas attieksmes principu pret visām – gan spēcīgām, gan vājām nācijām, taču vienlaikus solīja aizstāvēt Krievijas teritoriālo neaizskaramību, kā vienīgo izņēmumu minot neatkarīgu Polijas valsti, kādai jābūt izveidotai.

Šajā laikā tieši t.s. Krievijas jautājumā iezīmējās pretrunas pašā Vilsona administrācijā. Valsts sekretārs Roberts Lansings (*Lansing*) bija par tiešu iejaukšanos ar mērķi iznīcināt boļševistisko režīmu, savukārt Vilsons – daudz mazākā mērā, taču 1918. gada vasarā viņš nosūtīja ASV karaspēku uz Ziemeļkrieviju (5000 karavīru Arhangeļskā), kur tas palika līdz 1919. gada jūnijam, un Tālajiem Austrumiem un Sibīriju (5000 vīru Vladivostokā), kur tas darbojās līdz 1920. gada aprīlim, taču ar stingriem norādījumiem neiejaukties Krievijas Pilsoņu kara norisēs, kaut arī jau pati amerikāņu klātbūtne nāca par labu pretboļševistiskajiem spēkiem (oficiālais Vilsona mērķis – glābt Krievijā esošo čehoslovāku korpusu un nodrošināt Transsibīrijas dzelzceļa maģistrāli un uz tās esošos, vēl Krievijas Pagaidu valdībai sūtītos amerikāņu karamateriālus). 1918. gadā prezidenta vēlmi par katru cenu panākt vienotas un nedalāmas Krievijas atjaunošanu neatbalstīja arī viņa tuvākais padomnieks ārējās politikas jautājumos pulkvedis Edvards Hauzs (*House*), kurš uzskatīja, ka atjaunota Krievija “spēcīgas kareivīgas personas” vadībā var kļūt par apdraudējumu mieram. Tāpēc viņš uzskatīja par vēlamāku Krievijas sadalīšanu vairākās daļās – Sibīrijas republikā un trijos atsevišķos veidojumos Eiropā. Vilsons pagaidām palika nelokāms, joprojām turoties pie cerības atjaunot Krieviju no Klusā okeāna līdz Baltijas jūrai, kuras teritorija būs atvērta amerikāņu precēm un investīcijām. Reāli Krievijā valdīja pilnīgs haoss, un tā jau bija sadalījusies, tomēr 1918. gada rudenī Vilsons kategoriski noraidīja priekšlikumu atzīt un atbalstīt pagaidu valdības, kas bija izveido-

jušās dažādās bijušās impērijas daļās. Tāpat viņš atzina par nevēlamu “savas intereses līdz galam neizpratušo nāciju pārstāvju” parādīšanos gaidāmajā miera konferencē. Tomēr, daļēji demokrātiski noskaņoto padomdevēju, daļēji reālās situācijas pamudināts, Vilsons sāka svārstīties. 1918. gada novembrī viņš rakstīja Lansingam, ka jāapsver, vai patiesi būtu nepieciešams aicināt uz miera konferenci Krieviju, kura “vismaz pagaidām” ir sadalījusies piecās daļās. Lansings uzskatīja, ka cīņa par Krievijas atjaunošanu ir kaut kas līdzīgs tam, kā Ziemeļu ģenerāļi 19. gadsimta 60. gados cīnījās par savienības nedalāmību Amerikā, tādēļ atšķirībā no E. Hauza un citiem viņš neuzskatīja par iespējamu risināt Krievijas jautājumu, pieļaujot nelielu neatkarīgu valstu loka izveidi ap Padomju Krieviju. Prezidents, dodoties uz Parīzes miera konferenci, pat paziņoja, ka ASV Krievijas politika jākorrigē, ievērojot tās sadalīšanos “vairākās atšķirīgās valstīs”, tāpēc jāievēro pašnoteikšanās princips, cenšoties noskaidrot, “kādā suverenitātē šīs atšķirīgās valstis vēlētos pāriet”. D. Foglesongs uzskata, ka prezidenta dubultā politika radījusi zināmu apjukumu viņa padomdevēju vidū. 1919. gada janvāra beigās ASV delegācijas eksperti sagatavoja rekomendācijas Krievijas un Baltijas valstu jautājumā, kurās tika norādīts: “pierobežu rajoni, kuriem nepiemīt pietiekoši iespēju spēcīgu, neatkarīgu valstu izveidošanai, sevišķi Baltijas provinces un Ukraina”, jānudina uz atkalapvienošanu ar Krieviju gadījumā, ja tas iespējams “federatīvas vai patiesi demokrātiskas Krievijas ietvaros”. Savukārt, ja boļševiki saglabātu varu, “nepaliks cita alternatīva kā vien atzīt neatkarību un noteikt robežas” nekrievu tautām.

1919. gada februārī ASV miera sarunu delegācijas Krievijas sekcijas vadītājs – Hārvarda universitātes profesors Roberts Lords (*Lord*) izbrauca uz Poliju, atstājot savu universitātes kolēģi Semjuelu Morisonu (*Morrison*) par atbildīgo Krievijas Baltijas provinču jautājumos. Pēdējais bija viens no retajiem amerikāņu delegācijas locekļiem, kas orientējās Baltijas situācijā. Viņš arī uzskatīja, ka boļševiku varu Krievijā neizdosies gāzt, un ar aizdomām izturējās pret konservatīvajiem pretboļševistiskajiem krieviem, kuri nav spējīgi piekāpties, uzskatīja militārā atbalsta plānus baltajiem krievu spēkiem par nereāliem, tādēļ bija pārliecināts, ka jāatbalsta jaunās Baltijas valstis, vienlaikus uzsākot sarunas ar Padomju Krieviju un pārtraucot atbalstīt Aleksandra Kolčaka spēkus Sibīrijā. S. Morisonam sākumā izdevās panākt pārtikas kravu piegādes Igaunijai un labvēlīgu attieksmi pret Somijas atzīšanu *de iure*. Tomēr, uzskatot, ka viņa ieteikumi Krievijas jautājumos netiek ņemti vērā, S. Morisons un vēl vairāki jaunie amerikāņu delegācijas locekļi (Ādolfs Bērls (*Berle*) u.c.) marta sākumā izveidoja neoficiālu grupu Krievijas stāvokļa izpētei un samērā ātri vienojās par pārtikas piegāžu Baltijas tautām un vismaz Somijas un Igaunijas pagaidu atzīšanas nepieciešamību, tomēr nespēja vienoties jautājumā par to, vai Baltijas pretboļševistisko valdību atbalstam jāizpaužas vienīgi kā zināmam atbalstam “mazajām nācijām” vai kā “sanitārā kordona” izveidei un pat cīņai pret boļševistisko Krieviju. Tomēr marta vidū arī radikālākie un pretpadomiskāk noskaņotie amerikāņu eksperti ieteica sniegt atbalstu ar pārtikas piegādi ne

tikai Igaunijai un Somijai, bet arī atbrīvotajām Latvijas un Lietuvas daļām, kā arī Padomju Krievijas civiliedzīvotājiem, tādējādi veidojot barjeru pret boļševisma tālāku izplatīšanos un pat iespēju to galīgi sakaut. 30. martā Ā. Bērls ieteica “atzīt Igaunijas, Latvijas un Lietuvas neatkarību un atbalstīt tās tik ilgi, kamēr tās cīnīsies pret boļševismu”. Principā delegācija atbalstīja šo priekšlikumu, tādējādi paredzot arī samierināšanos ar boļševiku varu Padomju Krievijā, taču prezidents V. Vilsons, arvien vairāk satraucies par boļševiku rīcību, atteicās vadīties no šīm rekomendācijām. Šajā laikā izveidojās boļševistiskas padomju republikas Ungārijā un Bavārijā. Lielākā daļa amerikāņu atbildīgo amatpersonu – arī Amerikas Palīdzības administrācijas vadītājs Herberts Hūvers (*Hoover*) – uzskatīja, ka padomju režīma tālāka ekspansija nekavējoties jāaptur un šis režīms jāvājina ar pārtikas piegādēm. Arī – nostiprinot Krievijas kaimiņvalstis. Attiecīgs priekšlikums ar norvēģu polārpētnieka Fritjofa Nansena starpniecību Padomju Krievijai arī tika izteikts, taču maijā sekoja padomju valdības atteikums, kas nevēlējās izpildīt vienu no galvenajiem nosacījumiem un vienpusēji pārtraukt karadarbību pret pretboļševistiskajiem spēkiem. Palīdzības sniegšanas nodomam aktīvi pretojās arī krievu pretboļševistiskie spēki un diplomāti, tāpat angļu un franču valstsvīri, kas uzskatīja, ka boļševiki tūlīt cietīs militāru sakāvi. Uz Baltiju stāvokļa noskaidrošanai tika nosūtīta īpaša misija V. Grīna vadībā, kura ieteica pārtikas piegādes. ASV delegācija Parīzē uzdeva H. Hūveram realizēt pārtikas piegādes “visiem boļševiku neieņemtajiem rajoniem neatkarīgi no tos kontrolējušo spēku politiskās orientācijas”. H. Hūvers vēl piebilda – “palīdzība jāsniedz katrā rajonā, kur izveidojas likumīga valdība”. Tomēr daudzos gadījumos noteicošais ASV pārstāvju attieksmē palika apstākļi, vai pie varas esošie spēki cīnījās pret boļševismu, kurš lielākajai daļai amerikāņu politiķu un virsnieku iedvesa patiesu nepatiku. Visdredzīgāk Sabiedroto militāras iejaukšanās ideju aizstāvēja H. Hūvers, kuram izdevās panākt pārtikas piegādes, kā arī Sabiedroto misiju un karakuģu nosūtīšanu uz Baltijas valstīm maijā. Cerot uz Igaunijas armijas, vēlāk – arī Somijas armijas un Nikolaja Judeņiča komandētās Krievijas Ziemeļrietumu armijas kopīgiem panākumiem Petrogradas frontē, H. Hūvers nopietni gatavojās šīs pilsētas iedzīvotāju apgādei ar pārtiku, kuras krājumus sāka steidzīgi nogādāt uz Igauniju un Ziemeļrietumkrieviju.

1919. gada vasaras sākumā, kaut arī nebija izdevies pirmais uzbrukums Petrogradai, Sabiedroto vadībā daudzi vēl ticēja drīziem A. Kolčaka spēku panākumiem cīņā pret Sarkano armiju. Maija beigās Parīzē S. Morisons pēc sarunas ar R. Lansingu sagatavoja memoranda projektu V. Vilsonam Igaunijas jautājumā, kurā brīdināja, ka pārtikas piegādes un Igaunijas–Krievijas attiecību rakstura precizēšanas atlikšana līdz neboļševistiskas Krievijas valdības izveidei var dot vēlāmajam pretēju efektu – pamudināt Igaunijas valdību sākt miera sarunas ar boļševikiem par tās neatkarības atzīšanas cenu. Tāpēc S. Morisons ieteica Sabiedrotajiem pieprasīt no nākamajiem Krievijas pārvaldītājiem atzīt vai nu Igaunijas tiesības uz autonomiju nākamās Krievijas

federācijas ietvaros, vai Igaunijas neatkarību līdz ar zināmu Krievijas tiesību izmantot Baltijas jūras ostas u.tml. garantēšanu. Tomēr šajā laikā Sabiedroto augstākajās aprindās dominēja drīzumā realizētā A. Kolčaka Krievijas valdības un līdz ar to viņa juridisko tiesību atzīšanas ideja visā bijušās impērijas teritorijā, tādēļ, neskatoties uz šķietamo R. Lansinga atbalstu, S. Morisona priekšlikums prezidentam nebija pieņemams. Ne bez nozīmes bija arī krievu pretboļševistisko spēku kategoriski noraidošā nostāja pret jebkāda veida Baltijas valstu neatkarības atzīšanu. Tādējādi arī R. Lansings galu galā, kaut arī nenoteikti, izteicās par starpniecības nepieciešamību starp igauņiem un krieviem, uzskatīja par labāku turēties pie līdzšinējās politikas – atlikt “galīgu Igaunijas statusa noteikšanu līdz stabilas valdības atjaunošanai Krievijā”. Tas pats nedaudz vēlāk tika attiecināts arī uz pārējām Baltijas valstīm.

Maija beigās V. Vilsons un citi Sabiedroto vadītāji iesniedza A. Kolčaka pārstāvjiem notu par viņa nākotnes politikas jautājumiem. Tajā bija izvirzīts jautājums par Baltijas valstīm, paredzot Igaunijas, Latvijas un Lietuvas autonomijas tiesību atzīšanu līdz galīgam problēmas atrisinājumam ar Tautu Savienības starpniecību. Minētais priekšlikums izraisīja dziļu Parīzē esošā vēstnieka Vašingtonā Borisa Bahmetjeva un A. Kolčaka valdības ārlietu ministra Sergeja Sazonova sašutumu. Valdības vārdā rakstītajā atbildē abi izteica vēlmi nodrošināt “autonomiju dažādām tautām” un norādīja uz atsevišķiem līgumiem, kas noteiks šo autonomiju “robežas un pastāvēšanas nosacījumus”, vienīgi īpašu sarežģījumu gadījumā piekrirot izmantot Tautu Savienības starpniecību (1919. gada vasarā A. Kolčaka valdība kategoriskā formā pasludināja par spēkā neesošu arī Somijas valdības un N. Judeņiča spēku vienošanos par sadarbību Petrogradas ieņemšanā, paziņojot, ka vienīgi Krievijas Satversmes sapulce pēc valsts atjaunošanas var atzīt Somijas neatkarību). V. Vilsons, kuru tobrīd vairāk satrauca neboļševistiskas Krievijas atjaunošana, atzina šo atbildi par pietiekamu un 12. jūnijā pievienojās citu lielvalstu vadītājiem, solot A. Kolčakam militāru un saimniecisku atbalstu (pēdējais arī apņēmas apmaksāt vecās Krievijas parādu ASV). Tas notika, neraugoties uz S. Morisona un Ā. Bērla centieniem pārliecināt par piesardzības nepieciešamību, – A. Kolčaka spēki atkāpjas, un to raksturs ir vardarbīgs (pret ebrejiem un kopumā nekrievu tautām, kas draud ar agresiju pret kaimiņvalstīm pēc Krievijas atjaunošanās). S. Morisons rakstīja, ka viņa priekšlikumi nav ievēroti, jo katrs cerējis kādu rītu pamosties un uzzināt, ka Krievija atkal kļuvusi “demokrātiska”, izsakot pārmetumus par kādreizēju atbalstu tās sadalīšanai. Paužot neapmierinātību ar savas valsts Krievijas politiku, S. Morisons (delegācijas loceklis) 15. jūnijā un dažas dienas pēc tam arī Ā. Bērls (viens no daudzajiem neoficiālajiem delegācijas padomniekiem) iesniedza atlūgumu un drīzumā atstāja Parīzi. Vēlēdamies kaut kā nostiprināt pretboļševistisko spēku vienotību, amerikāņi šajā laikā Sabiedroto Militārajā padomē centās saņemt no krievu pretboļševistiskajiem līderiem solījumu ievērot Baltijas zemju autonomiju, taču B. Bahmetjevs atkārtoti runāja vienīgi par Krievijas tautu “vietējo pašpārvaldi”. Vienlaikus viņš pamatoti un precīzi piebilda, ka

“ASV varas iestāžu mēģinājumi skatīt [Baltijas] provinces kā Krievijas daļu nonāk pretrunā ar to pašu Savienoto Valstu nodomiem veicināt Krievijas sadalīšanos”. V. Vilsons jūnijā izteicās, ka “mazās Kaukāza un citu pasaules daļu tautas” pelna brīvību, taču Kongress “neķersies pie ieročiem”, lai viņām to sagādātu. 30. jūnijā un 2. jūlijā valsts sekretārs R. Lansings Parīzē atklāti paziņoja, ka ASV uzstājas nevis par mazo Krievijas robežvalstu neatkarību, bet par “vienotu Krieviju, kurā dažādiem reģioniem jāsaņem noteikta autonomijas pakāpe”. Viņš arī paziņoja, ka saimniecisku un stratēģisku iemeslu dēļ Krievijai jābūt pieejai Baltijas jūras ostām, kā rezultātā tās preces varētu sasniegt Atlantijas okeānu un caur to – Ameriku. Vēl vairāk amerikāņu nostāju padziļināja ziņojumi par Baltijas valstu pagaidu valdību vājumu un nestabilitāti. Visu šo iemeslu dēļ ASV pārstāvji samērā labvēlīgi izturējās pret vācu pretboļševistiskajiem spēkiem Baltijā, piešķirot tiem pamiera līgumā neparedzētas priekšrocības un atvieglot apgādi pa jūrasceļu, neraugoties uz Sabiedroto izsludināto blokādi (pats Vilsons izrādīja ievērojamu atturību jautājumā par vācu karaspēka izmantošanu cīņā pret boļševismu, Lansings, Hūvers u.c. pret šādu iespēju izturējās kopumā labvēlīgi, uzskatot Padomju Krievijas režīmu par daudz bīstamāku).

ATTIECĪBU SĀKUMS

Zināma, salīdzinājumā ar lietuviešiem neliela latviešu izceļošanas kustība uz ASV aizsākās 19. gadsimta 80. gados. Vairākos ASV centros pat sāka veidoties latviešu sabiedriskā dzīve, 1889. gadā darbu uzsākot Bostonas Latviešu biedrībai (nedaudz vēlāk tā sašķēlās, 1893. gadā izveidojoties arī Bostonas Latviešu strādnieku biedrībai). 1896. gadā Bostonā sāka iznākt pirmais ASV latviešu preses izdevums – “Amerikas Vēstnesis”. Tajā pašā gadā uz ASV emigrēja vairāki kreisi noskaņoti “Jaunās strāvas” dalībnieki (jaunstrāvnieks Dāvids Bundža 1898. gadā ASV izveidoja Latviešu sociāldemokrātu savienību). Īpaši daudz politisko emigrantu ieradās šajā valstī pēc 1905. gada revolūcijas, bēgot no represijām cariskajā Krievijā (tieši 1905. gada revolūcijas laikā ASV laikraksti pirmo reizi plašāk ziņoja par latviešiem kā par revolucionāriem²). 1909. gadā kreisajā Amerikas Sociālistiskajā partijā iestājās virkne latviešu sociāldemokrātu pulciņu, izveidojot Latviešu sociāldemokrātu koporganizāciju kā autonomu federāciju tās ietvaros. Tāpat ASV pēc 1905. gada revolūcijas nonāca un kādu laiku darbojās nākamie Latvijas valstsvīri Kārlis Ulmanis un Voldemārs Salnais, kā arī vairāki citi ievērojami latvieši. Pēc nepārbaudītiem datiem, 1911. gadā latviešu skaits ASV bija ap 11 000, bet sociāldemokrātu koporganizācijā ASV un Kanādā (precīzi zināms skaitlis) darbojās 1001 cilvēks (1915.–1916. gadā viņu skaits abās zemēs sasniedza 1600). Interesanti, ka daudzi no šiem ASV dzīvojošajiem vadošajiem latviešu lieliniekiem 1917.–1918. gadā ieradās Padomju Krievijā un tur tika iecelti ļoti atbildīgos amatos, piemēram, Fricis Roziņš-Āzis, Dāvids Beika un Jānis Bērziņš-Ziemelis, kuri 1919. gadā bija arī Padomju Latvijas valdības

tautas komisāri; ilggadējais Čikāgas latviešu lielinieku vadītājs Žanis Millers, kurš ieņēma Taurijas guberņas Centrālās izpildkomitejas priekšsēdētāja Krimā amatu un 1919. gada oktobrī atkal tika komandēts “darbā” uz ASV, kur palika līdz 1931. gadam; Kristaps Salniņš, kurš dienēja augstos amatos Sarkanās armijas vadībā; Šimanis Bergis un citi. Krievijas Pilsoņu kara cīņās krita no ASV atbraukušais Arnolds Neibuts (Vladivostokas izpildkomitejas priekšsēdētājs, Omskas boļševistiskās pagrīdes vadītājs pret A. Kolčaka režīmu), Roberts Baks (Džons Vilners; kritis Ukrainā) u.c.³

Savienotajām Valstīm kā iespaidīgākajai pasaules lielvarai zināmu uzmanību pievērsa latviešu pilsoniskās aprindas. Jau Latviešu Pagaidu nacionālās padomes dibināšanas sapulcē 1917. gada 19. novembrī Valkā viens no argumentiem, lai tiktu uzsākts īpašs propagandas darbs ārzemēs, bija: “Eiropā šo un to zin par mums, kaut arī vēl diezgan maz, bet Amerikā zin tikai tikdaudz, ka mēs esam revolucionāri.”⁴ Ievērota tika prezidenta Tomasa Vudro Vilsona “14 punktu” 1918. gada 8. janvārī izsludinātā deklarācija par tautu pašnoteikšanās tiesībām, un var pieļaut, ka tieši saistībā ar to Jānis Goldmanis, uzstājoties pirmajā un pēdējā Krievijas jaunievēlētās Satversmes sapulces sēdē, latviešu tautas vārdā uzsvēra: “Mēs sagaidām taču mieru, kas būs taisnīgs visām tautām un arī mums, tik no Amerikas, Anglijas un Francijas uzvaras šai karā.”⁵ 1918. gada 21. janvārī Petrogradā Latviešu Pagaidu nacionālās padomes pārstāvji Zigfrīds Anna Meierovics, Jānis Kreicbergs un Jānis Seskis ieradās audiencē pie ASV vēstnieka Krievijā Devida Roulenda Frensisa (*Francis*). Galvenais delegācijas mērķis bija informēt diplomātu par latviešu tautas stāvokli un prasībām, kā arī noskaidrot viņa valsts nostāju latviešiem svarīgos jautājumos (visu latviešu apdzīvoto teritoriju, arī vācu okupētās Kurzemes apvienošanu vienotā administratīvā vienībā, iespējamā Latvijas valstiskuma nodibināšanu utt.). Vēstnieks saprotamu iemeslu dēļ bija ļoti piesardzīgs un atturīgs. Pēc latviešu sniegtajiem paskaidrojumiem viņš gan paziņoja, ka ASV nevar būt iebildumu pret Latvijas neatkarību, ja “latvieši ir atsevišķa tauta ar savu valodu un vēl plašu inteliģenci”. Cits toreizējais nacionālās padomes vadošs darbinieks – Ādolfs Klīve savās atmiņās papildināja vēstnieka teiktās frāzes atainojumu ar vārdiem: “..un vēl plašu inteliģenci, kāpēc tad lai viņi nenodibinātu paši savu valsti? Mums tur nekas nevar būt pretī. Bet vispirms jāuzvar Vācija, tikai tad varēs runāt par miera noteikumu konkrēti.” Tomēr J. Seskis vēlāk atcerējās, ka vēstnieks vairākās privātās sarunās ar viņu vēl pirms 1918. gada 8. janvāra bijis ļoti skeptiskās domās par šādu iespēju, uzsverot, ka tas būtu mēģinājums cīnīties pret “dabas likumiem” (ar to izprotot Latvijas atrašanos Krievijas sastāvā).⁶ Galu galā vēstnieka nostāja šajā laikā nekādā ziņā nedisonēja un nevarēja disonēt ar ASV oficiālo nostāju, jo prezidents V. Vilsons 1918. gada janvārī paziņoja, ka ir par Krievijas teritoriālā veseluma saglabāšanu tās bijušajās robežās, ar Poliju kā vienīgo izņēmumu.⁷

Savos ziņojumos uz Vašingtonu D. Frensiss pieminēja Latvijas teritoriju samērā bieži, taču drīzāk saistībā ar tās svarīgo ģeopolitisko nozīmi aktuālajos procesos reģionā. Piemēram, 1918. gada 2. un 3. janvārī viņš ziņoja

par Baltijas teritoriju lomu Brestļitovskas miera sarunās un boļševiku varas iestāžu attieksmi pret to, 13. februārī – par boļševiku veiktajiem Vācijai simpatizējošo “zemes īpašnieku” arestiem Baltijas provincēs. Tas pats attiecas arī uz ASV ģenerālkonsula Maskavā Medina Sammersa (*Summers*) ziņojumiem, piemēram, jau 1918. gada 1. janvārī viņš rakstīja valsts sekretāram par Brestļitovskas sarunās Vācijas izvirzītajiem priekšlikumiem attiecībā uz “Kurzemi, Vidzemi un Igauniju” (to vēlmi pievienoties Vācijai) līdz ar faktu, ka tie pārpublicēti arī boļševiku partijas avīzē “Pravda”, kurā gan nav ticis paskaidrots, kad un kā minēto teritoriju iedzīvotāji šādu vēlmi pauduši.⁸

Zināmu uzmanību notiekošajam Baltijas reģionā pievērsa arī ASV sūtnis Stokholmā Aira Moriss (*Morris*). 1918. gada 15. un 23. aprīlī viņš ziņoja uz Vašingtonu par Vidzemes, Igaunijas, Rīgas un Sāmsalas apvienotās zemes padomes pieņemto rezolūciju ar lūgumu Vācijas ķeizaram atbalstīt vienotas monarhistiskas, personālūnijā ar Prūsijas karali esošas valsts izveidi Vidzemē, Kurzemē un Igaunijā, kā arī par Igaunijas un Vidzemes delegācijas vizīti pie ķeizara 21. aprīlī, kurā pārstāvjiem apsolīts viņu lūgumu izskatīt. Savukārt ASV konsuls Maskavā Devits Pūls (*Poole*) 4. jūnijā ziņoja par vācu aktivitātēm Baltijas provincēs, atjaunojot landtāgu darbību u.c., turklāt konsuls norādīja, ka tajos pārstāvēti gandrīz vienīgi vietējie baltvācu muižnieki. Viņš arī atzīmēja, ka iedzīvotāju vidū, no vienas puses, vērojama apmierinātība par boļševiku varas gāšanu, no otras – bažas par vācu okupācijas varas nodomiem: “Tūkstošiem latviešu devušies uz Krieviju. Nav konkrētu ziņu par latviešu vai igauņu nacionālo kustību, taču saskaņā ar dažiem ziņojumiem vācu landšturma vienības vietām sastopas ar latviešu šāvēju pretestību.” Konsuls rakstīja, ka vācu ziņas par kārtības atjaunošanu Baltijā neatbilst patiesībai, jo valda bezdarbs, bankas un fabrikas ir slēgtas, zemniekiem nav darbarīku un sēklas, satiksme pakļauta militāro iestāžu kontrolei, un, lai varētu izbraukt no Rīgas uz Jelgavu, trīs nedēļas iepriekš jāuzsāk formalitāšu kārtošana.⁹

Jāpiezīmē, ka 1918. gada jūnija beigās, kad Antantes lielvalstu diplomātiem pārstāvji jau bija pārcēlušies no Petrogradas uz Vologdu, kur Z. Meierovics, J. Seskis un Ā. Klīve iesniedza viņiem lūgumu finansiāli atbalstīt latviešu tautu cīņā pret vācu okupācijas iestāžu realizēto zemes ģermanizācijas politiku (finansējot īpašas Latviešu bankas izveidi), D. Frensisa (diplomātiskā korpusa vecākā) attieksme pret latviešiem – saskaņā ar J. Seska atmiņām – bijusi ievērojami labvēlīgāka un viņš pat līcis noprast, ka būtu iespējams finansiāls atbalsts no Antantes lielvalstu puses Latviešu Pagaidu nacionālās padomes darbības nodrošināšanai. J. Seskis atcerējās, ka vēstnieks pašķirstījis iesniegto memorandu, apjautājies par latviešu valodu, ticību, garīgo un saimniecisko kultūru, solījis saņemt memorandu nekavējoties nosūtīt uz ASV. Viņam šķietami patīcis dzirdētais par latviešu centību un individuālismu, pats teicās dzirdējis par latviešu emigrantiem Amerikā, taču atzīmējis, ka amerikāņiem grūti atšķirt latviešus no lietuviešiem, kuru tur daudz vairāk. Pārstāvju delegācija apmeklējusi D. Frensisu kā diplomātiskā korpusa vecāko arī nākamajā dienā, un šajā reizē viņš visu lielvalstu vārdā pat devis zināmus solījumus sniegt

finansiālu atbalstu latviešiem “saimniecisko pozīciju uzturēšanai”¹⁰ Ā. Klīves atmiņas gan neapstiprina īpašu labvēlīgumu. Viņš raksta, ka, saņemot sagatavoto memorandu par Latviju, vēstnieks apvaicājies, vai tāds iesniegts arī Lielbritānijas vēstniecībā, un pēc apstiprinošas atbildes saņemšanas nolīcis to malā, solot vēlāk iepazīties ar tajā rakstīto. Viens no delegācijas locekļiem uzsācis garāku runu par memoranda saturu, taču vēstnieks to pēc brīža pārtraucis ar jautājumu, kā tagad izskatās Petrogradā. Sekojusi “nenozīmīga atbilde no mūsu puses, un mēs šķirāmieš no ASV vēstniecības diezgan vēsi”¹¹.

Latviešu izcelsmes amerikāņu vēsturnieks Edgars Andersons norāda, ka šajā laikā padomei “neveicās sakaru izveidošana ar amerikāņiem”, tiesa, lai to pamatotu, viņš min faktus, kas patiesībā, šķiet, apliecina pat zināmus padomes panākumus šajā jautājumā. Proti, E. Andersons raksta, ka D. Frensis 1918. gada 2. septembrī nosūtījis uz Vašingtonu J. Goldmaņa un J. Seska 14. jūlija protestu pret Brestļitovskas miera līgumu un prasību atzīt Latviju par neatkarīgu un nedalāmu valsti, bet padomi – par tās varas orgānu līdz Satversmes izstrādāšanai.¹² E. Andersons arī novērtē D. Frensisu kā tipisku tālaika amerikāņu diplomātu, kuram par ziedojumiem partijai piešķirts prestižais amats, taču kuram nebija izpratnes par diplomāta darba specifiku un Krievijas patiesajiem apstākļiem, tāpēc viņš bijis naidīgi noskaņots pret baltiešu interesēm, un vēstnieku Baltijas zemes interesējušas vienīgi kā saimnieciskais faktors tirdzniecībā ar Krieviju un potenciāls militārs faktors cīņā pret lielinieciismu Krievijā.¹³

1918. gada vasarā Latviešu Pagaidu nacionālā padome izlēma nosūtīt Latvijas jautājuma popularizācijai savus pārstāvjus uz ārzemēm – Z. Meierovicu uz Rietumeiropu, bet Jāni Čaksti uz ASV. Abiem gan ar grūtībām, tomēr izdevās iegūt attiecīgas iebraukšanas vīzas. Tomēr, J. Čakstem iebraucot Zviedrijā, noskaidrojās, ka tālāk jābrauc cauri Norvēģijai, jo jūrasceļš uz ASV no Zviedrijas bija stingrā Vācijas kontrolē. Savukārt iebraukšanai uz Norvēģiju neizdevās iegūt atļauju – un pēc kāda laika vajadzēja cauri Somijai atgriezties Krievijā.¹⁴

Interesanti, ka 1918. gada rudenī latvieši tika pieminēti arī Lielbritānijas vēstniecības un Valsts departamenta diplomātiskajā sarakstē Vašingtonā. 1918. gada 28. septembrī Lielbritānijas pilnvarotais pārstāvis informēja valsts sekretāru, ka briti Ziemeļkrievijā (Arhangeļskā) uzsākuši “latviešu leģiona” izveidi cīņai ar vāciešiem par savas dzimtenes atbrīvošanu britu ekspedīcijas spēku paspārnē, un jautāja, vai Savienotajām Valstīm nav iebildumu, ka aicinājums iestāties leģionā tiek izplatīts arī starp ASV dzīvojošajiem latviešiem (šajā laikā Arhangeļskā patiesi tika mēģināts izveidot t.s. latviešu leģionu ģenerāļa Augusta Misiņa vadībā, taču bez lielākiem panākumiem). 7. oktobrī valsts sekretārs atbildēja, ka jautājums izskatīts valdībā un britu iecerētā leģiona formēšana neizraisa iebildumus, tomēr valdība neļūtas tiesīga izdot attiecīgu aicinājumu vai vērsties šajā jautājumā pie ASV latviešu organizācijām.¹⁵

Kopumā vēl karastāvoklī ar Vāciju un tās sabiedrotajām esošo Savienoto Valstu oficiālā nostāja tautu pārstāvības jautājumā 1918. gadā piedzīvoja

zināmas modifikācijas, taču bez sevišķas nozīmes. 1918. gada pavasarī Valsts departaments gatavoja pārskatus par situāciju bijušās Krievijas impērijas teritorijā un 10. maijā atzīmēja, ka trūkst cilvēku, kuri varētu "strādāt" ar Krievijas jautājumiem, pārskatus par Lietuvu, Baltijas provincēm (bez Igaunijas), Ukrainu, Donas kazaku apgabalu un Sibīriju gatavo profesors Frenks Golders (*Golders*; šajā laikā viņš jau bija pabeidzis pārskatus par Lietuvu, Baltijas provincēm, Donas kazaku apgabalu un Ukrainu).¹⁶ 21. septembrī valsts sekretārs R. Lansings pieprasīja Padomju Krievijas ar Vāciju un Austroungāriju martā noslēgtā Brestļitovskas miera līguma anulēšanu un arī Baltijas "provincu" iekļaušanu federatīvas Krievijas sastāvā ar autonomijas tiesībām (šajā dokumentā viņš atzina Polijas tiesības uz neatkarību, izsakot iespēju izskatīt Somijas pretenzijas uz tādu). Savukārt prezidents V. Vilsons 27. septembrī deklarācijā pasludināja, ka spēkā jābūt vienīgi visu zemju tiesību vienlīdzībai, nevienas puses "speciālas intereses" nedrīkst būt pamatā līgumiem, kuri neatbilstu tajos minēto zemju iedzīvotāju interesēm (tiesa, sekojošajā uzskaitījumā vispār nebija iekļautas Baltijas zemes), bet 29. oktobrī prezidenta ārlietu padomnieks E. Hauzs izstrādāja Vilsona "14 punktu" interpretāciju, saskaņā ar kuru Polijas neatkarības tiesības atzīstošā deklarācija bija jāpaplašina arī ar Somiju, Lietuvu, Latviju un, iespējams, Ukrainu, lai šo zemju tautas iegūtu "brīvas attīstības" iespēju, tomēr saglabājot federatīvas saites ar Krieviju. Prezidents V. Vilsons šo interpretāciju šoreiz ignorēja.¹⁷ Tomēr 27. novembrī, kad E. Hauzs rakstā prezidentam izteica atbalstu H. Hüvera plānam par Eiropas apgādi ar pārtiku, tādējādi sagādājot ASV produkcijai jaunus tirgus nākotnē, V. Vilsons ne tikai piekrita plānam, bet arī izvirzīja tā mērķi – apturēt boļševismu ar pārtikas produktu piegāžu palīdzību.¹⁸

1918. gada novembra beigās bijušais ASV vicekonsuls Maskavā Džons Lērs (*Lehr*) ziņoja, ka Baltijas provincēs turpinās vācu okupācija, kas kļuvusi nedaudz brīvāka pēc revolūcijas Vācijā, un ir nodibinātas neatkarīgas republikas Igaunijā un Latvijā, tālāk, balstoties uz vācu laikrakstu sniegto informāciju, uzskaitot Latvijas Pagaidu valdības locekļus (atzīmējot, ka ne Igaunijas, ne Latvijas valdībā nav neviena vācieša). Dž. Lērs rakstīja: "Kaut arī Latvijas jaunās valdības raksturs pagaidām nav zināms, jābaidās, ka tā simpatizē radikālajām sociālistiskajām partijām; nevar neievērot, ka padomju valdības vienīgie uzticīgie bataljoni ir tie, kas sastāv no latviešiem; Krievijas spēku virspavēlnieks Vācietis, tāpat kā Krievijas Ārkārtējās komisijas ciņai ar kontrrevolūciju, sabotāžu un spekulāciju priekšsēdētājs Peterss ir latvieši. Tomēr attieksme pret Padomju Krievijas valdību abās republikās, šķiet, ir negatīva."¹⁹ Savukārt 4. decembrī ASV pilnvarotais pārstāvis Kopenhāgenā J. Grants-Smiths (*Grant-Smith*) ziņoja par stāvokli Baltijas "provincēs". Šajā laikā viņam bija zināms, ka kopš Vācijas revolūcijas veidotās zaldātu padomes noliedz Igaunijas un Latvijas tiesības uz neatkarību, Latvijas valdība atrodas Rīgā, taču "nekas nav zināms" par Igaunijā un Latvijā iekļautajām teritorijām, par Latvijas valdības premjera K. Ulmaņa un pašas valdības raksturu. Tālāk diplomāts secināja: "Ņemot vērā latviešu bataljonu lomu Padomju Krievi-

jas valdības atbalstīšanā, var draudēt boļševisma briesmas, tomēr pagaidām nav redzamas draudzīgu kontaktu pazīmes ar Maskavu. Šķiet, Igaunijas valdība ir mazāk radikāla un noteiktāk pretlielnieciska nekā Latvijas.²⁰

Pēc pasaules kara nobeiguma – 1918. gada 10. decembrī ASV Senāta pieņemtajā rezolūcijā tika pasludināts, ka Lietuvai jādod tiesības atdalīties no Krievijas, iegūstot neatkarību, un tādas pašas tiesības jādod arī latviešiem (“letiem”) un igauņiem (acīmredzot Lietuvas izceļšanu noteica divi faktori – salīdzinoši lielais lietuviešu skaits ASV un zināmais Lietuvas valstiskums vēsturē līdz 18. gadsimta beigām, kas lika skatīties uz lietuviešu prasībām līdzīgi kā uz amerikāņu par pamatotām atzītajām poļu pretenzijām. – Ē. J.). Visām šīm tautām jāiegūst brīvība un neatkarība, jo to atrašanās un stāvoklis Baltijas jūras krastā nākotnē būs svarīgs nosacījums mieram pasaulē.²¹ Tomēr rezolūcija palika vienīgi deklarācijas līmenī, un reālā ASV valdības nostāja pret Latvijas un citu Baltijas valstu neatkarību vēl ilgi bija vairāk nekā rezervēta – oficiālā interese par tām tika izrādīta gandrīz vienīgi kā par Krievijas sastāvdaļu.

18. decembrī ASV sūtis Stokholmā A. Moriss ziņoja, ka šajā dienā “Latvijas Republikas vietējie pārstāvji” pieprasījuši viņam Sabiedroto palīdzību cīņā pret boļševikiem, atspoguļojot aktuālo Latvijas Pagaidu valdības situāciju un stāvokli vācu okupācijas apstākļos kopumā: vācu okupācijas iestāžu noliedzošo attieksmi pret latviešu bruņoto spēku un pat milicijas izveidi, vācu karaspēka aiziešanu (pretēji pamiera līgumā paredzētajam), nododot teritorijas ienākošajiem boļševiku spēkiem. Pārstāvji bijuši pārliecināti, ka vācu militārās iestādes realizē mērķtiecīgu politiku, vēloties panākt vietējo iedzīvotāju lūgumu Vācijai palīdzēt zemju aizsardzībā pret boļševikiem, tādējādi Vācijai dodot iespēju atgūt kontroli pār teritorijām. Tādēļ tika lūgta Sabiedroto iejaukšanās, nekavējoties nosūtīt karakuģus ar ieročiem un munīciju uz Rīgu, Liepāju un Ventspili.²² Šajā pašā laikā arī ASV presē parādījās īsa, fragmentāra informācija par latviešiem un Latvijas stāvokli, tomēr tā bija ārkārtīgi vispārīga un apliecināja visai vājo interesi par norisēm Baltijas reģionā.²³

Jau 1918. gada 20. decembrī Latvijas Pagaidu valdības ārlietu ministrs Z. Meierovics ar H. Simsona starpniecību iesniedza ASV vēstniekam Londonā lūgumu informēt savu valdību par to, ka Vācija neievēro ar Sabiedrotajiem noslēgto pamiera līgumu un neizved savu karaspēku no Latvijas, traucē Latvijas valdības iestāžu izveidi, atbalsta ienākošos boļševikus ar ieročiem un munīciju, nodara sistemātiskus postījumus. Kā Pagaidu valdības pārstāvis viņš izteica pret to protestu un prasību Sabiedrotajiem panākt Vācijas karaspēka izvešanu. 26. decembrī Z. Meierovics vēlreiz mēģināja nodibināt sakarus ar amerikāņu diplomātiem Londonā. 27. decembrī ASV vēstniecības speciālais atašejs “vēstnieka uzdevumā” informēja Z. Meierovicu un Igaunijas valdības pārstāvjus Antu Pīpu (*Peep*) un Jānu Tenisonu (*Tōnisson*), ka ASV prezidents V. Vilsons nevarēs pieņemt Latvijas un Igaunijas pārstāvjus sakarā ar savas vizītes neilgo laiku Anglijā, taču vēstnieks “būs priecīgs”

nodot prezidentam baltiešu vēstījumu, ja tāds tiks atsūtīts. Tūlīt pēc tam – 30. decembrī, 1919. gada 1. un 2. janvārī Z. Meierovics iesniedza amerikāņu vēstniecībā vairākus dokumentus – memorandu par stāvokli Latvijā, prasību atzīt Latvijas Pagaidu valdību, kā arī lūgumu palīdzēt atrisināt vācu karaspēka jautājumu Latvijā un atjaunot izpostīto valsts saimniecisko dzīvi. 7. janvārī vēstniecības darbinieks (“speciālais aģents”) informēja Z. Meierovicu, ka visi materiāli tiks nodoti Valsts departamentam Vašingtonā un ASV delegācijai miera konferencē Parīzē,²⁴ kas, protams, jāuzskata vienīgi par tīri formālu atbildi. Tāpat, atrazdamies Londonā, Z. Meierovics stājās sakaros ar dažiem ASV dzīvojošajiem latviešiem.²⁵

1918. gada 30. decembrī ASV miera sarunu delegācijas tehniskie padomnieki, gatavojot savu miera līguma projektu, ziņoja valsts sekretāram par daudzajām bijušās Krievijas impērijas teritorijā izveidotajām valstīm, minot arī Lietuvu, Kurzemi, Livoniju (acimredzot – Vidzemi) un Igauniju, kurām ir “zināma vietējas autonomijas pakāpe” un “neskaidra nākotne” (autori pieļāva iespēju apsvērt domu par jaunizveidoto valstu vai to daļas iekļaušanu miera līgumā kā parakstītājus, pamatoti secinot, ka tās atsūtīs savus pārstāvjus uz miera sarunām Parīzē).²⁶ Tomēr tas palika vienīgi sarakstes līmenī.

Savukārt 1919. gada 6. un 7. janvārī Latvijas Pagaidu valdības vadītājs Kārlis Ulmanis, kurš kopā ar tirdzniecības un rūpniecības ministru Sprici Paegli šajā laikā izmisīgi meklēja palīdzību Rietumeiropas valstīs, tikās ar ASV pilnvaroto lietvedi Dānijas galvaspilsētā Kopenhāgenā Lisgrovu Osbornu (*Osborne*). Pēdējais 24. janvārī ziņoja uz Vašingtonu, ka sarunā K. Ulmanis lūdza Sabiedroto intervenci Latvijā vai vismaz atļauju rekrutēt brīvprātīgos ASV, ieročus, municiju, pārtiku (laikā no februāra līdz septembrim 40 000–50 000 tonnu miltu) un aizdevumu naudā (viens miljons sterliņu mārciņu, nodrošinot ar Latvijas mežiem), Sabiedroto komisiju Vācijas parakstītā pamiera līguma nosacījumu izpildes uzraudzībai (vācieši neizsniedz ieročus vietējiem iedzīvotājiem, apbruņojot vienīgi baltvāciešus), kā arī transportkuģus latviešu karaspēka (apmēram 1000 vīru) evakuācijai no Liepājas nepieciešamības gadījumā. Amerikāņu diplomātam bija radies ļoti labs iespaids par savā laikā ASV izglītību ieguvušo un kādu laiku strādājušo Latvijas Pagaidu valdības vadītāju. Atbildē uz L. Osborna ziņojumu par tikšanos ASV valsts sekretāra vietas izpildītājs F. Polks paziņoja, ka brīvprātīgo vervēšana nav iespējama, bet par aizdevumu jāievada sarunas ar ASV delegāciju konferencē Parīzē.²⁷

1919. gada 29. janvārī finanšu ministrs Kārlis Puriņš, bet 13. februārī – pats K. Ulmanis apmeklēja ASV vēstnieku Stokholmā A. Morisu²⁸ un ar viņa starpniecību vērsās pie ASV valdības ar lūgumu palīdzēt saimnieciski, izsniedzot subsīdiju (10 miljonu rubļu mēnesī) uz 4–6 mēnešiem, ar Latvijas kokmateriāliem garantētu aizdevumu 4–5 miljonu zelta mārciņu apjomā, kā arī 40 000–50 000 tonnu maizes miltu piegādi laika posmā no februāra līdz septembrim. 22. martā K. Ulmanis vēlreiz prasīja nekavējoties nosūtīt uz Liepāju 3000 tonnu miltu, raugu un sāli, kas varētu ievērojami stiprināt Pagaidu valdības stāvokli arī sakarā ar gaidāmo Rīgas ieņemšanu.

PARĪZES MIERA KONFERENCĒ

Tieši Latvijas delegācija miera konferencē Parīzē 1919. gada sākumā, līdzīgi igauņu un lietuviešu delegācijām, visaktīvāk no visām jaunizveidotās valsts vēl nedaudzajām oficiālajām struktūrām centās nodibināt sakarus ar ASV pārstāvjiem un panākt to labvēlību pret Latviju un tās Pagaidu valdību. 24. janvārī Z. Meierovics delegācijas sēdē ziņoja par savām sarunām ar amerikāņu delegācijas sekretāru majoru Stīvenu Bonsalu (*Bonsal*), kurām būtībā no amerikāņu viedokļa bija vienīgi tīri informatīvs raksturs. Uzskatot sakaru nodibināšanu ar Savienotajām Valstīm par ārkārtīgi svarīgu, 25. janvārī notikušajā Latvijas delegācijas sēdē tika nolemts par diplomātisko pārstāvi ASV iecelt Kārli Zariņu, bet par viņa palīgu – Juri Ķemani. Vēl pēc dažām dienām – 30. janvārī tika nolemts nosūtīt vairākus delegācijas pārstāvjus pie Parīzē esošā ASV Palīdzības administrācijas (*American Relief Administration* – ARA) vadītāja H. Hūvera, ar uzdevumu sākt sarunas par pārtikas piegādēm arī Latvijai, tomēr amerikāņu noraidošās un nogaidošās nostājas dēļ tikšanās pagaidām nenotika.²⁹

18. februārī Latvijas ārlietu ministrs Z. Meierovics uzrakstīja un 22. februārī iesniedza ASV vēstniekam Francijā trīs lūgumus: izsniegt diplomātisko vīzu K. Zariņam sakarā ar viņa nosūtīšanu uz Vašingtonu pārstāvēt Latvijas Pagaidu valdību (27. februārī vēstniecībā tika iesniegts atkārtots Latvijas valdības lūgums attiecībā uz K. Zariņu, kura galvenais uzdevums ASV būtu iegūt līdzekļus no tur dzīvojošajiem latviešiem pārtikas un municijas iegādei, kā arī Latvijas izpostīto rajonu atjaunošanai), nodot ASV valdībai Latvijas puses lūgumu atļaut starp ASV dzīvojošajiem latviešiem vākt ziedojumus un aizņēmumus, kuri tiks izmantoti kara postījumu novēršanai Latvijā, kā arī atļaut vervēt brīvprātīgos starp 40 000 ASV latviešiem dienestam Latvijas bruņotajos spēkos, kuri cīnās pret lieliniekiem (arī starp ASV armijas rindās jau esošajiem latviešiem).³⁰

ASV vēstniecības attieksmi labi raksturo apstākļi, ka pēc šo lūgumu saņemšanas tā speciāli griezās pēc paskaidrojumiem Vašingtonā, kā izturēties pret personu, kas “sevi dēvē par Latvijas ārlietu ministru”.³¹ Galu galā ASV vēstniecības I sekretārs Dž. Sterlings (*Sterling*) 8. martā Z. Meierovicam adresētā atbildē norādīja, ka sakarā ar to, ka ASV nav atzinusi Latvijas Pagaidu valdību, vēstniecība neuzskata par iespējamu izsniegt diplomātisko vīzu K. Zariņam (ar diplomātisku piebildi, ka viņš gan var saņemt parasto vīzu kā privātpersona), Kara departaments Vašingtonā esot pieprasījis pārtraukt visa veida brīvprātīgo rekrutēšanu ASV, tādēļ latviešu brīvprātīgo vervēšana nav iespējama. Sekoja piebilde, ka ASV valdība visā pilnībā atbalsta centienus novērst Latvijai nodarītos postījumus, tomēr jebkāda līdzekļu vākšana ASV ir iespējama tikai caur jau pastāvošām likumīgām organizācijām vai iestādēm.³² Arī uz Z. Meierovica ASV vēstniekam Parīzē 5. martā adresēto lūgumu atbrīvot Marģeri Ķeniņu no dienesta ASV armijā sakarā ar viņa iecerēto iecelšanu par sekretāru Latvijas delegācijā miera konferencē vienīgā atbilde bija informācija,

ka lūgums nodots izskatīšanai militārajām iestādēm. 14. aprīlī Z. Meierovics vēlreiz šajā jautājumā vērsās tieši pie ASV militārā atašeja Parīzē.³³ Galu galā 1901. gadā dzimušais Latvijas Tautas padomes locekļa dēls M. Ķeniņš, kurš ASV armijas 12. lauka artilērijas pulkā dienēja jau no 1917. gada aprīļa, tiešām tika atvaļināts 1919. gada maija beigās un līdz 1920. gada februārim palika Latvijas delegācijas sastāvā Parīzē (1920. gada sākumā viņš centās panākt savu iecelšanu par sekretāru gatavotajā Latvijas delegācijā ASV, taču nesekmīgi, pirmkārt jau tāpēc, ka tāda vēl netika uz turieni nosūtīta).³⁴

1919. gada janvāra sākumā Ņujorkā notikušajā 1. Amerikas latviešu kongresā par ASV latviešu pārstāvi gaidāmajās miera sarunās Parīzē tika izvirzīts Amerikas Latviešu tautiskās savienības (*Lettisch National League of America*) pārstāvis – inženieris Kārlis Ozols (ASV viņš bija ieradies 1916. gada pavasarī, būdams Krievijas Ceļu misijas loceklis, speciālists metālu jautājumos³⁵). 25. janvārī viņš no Ņujorkas devās uz Eiropu kā ASV dzīvojošo latviešu pārstāvis Latvijas delegācijā Parīzē. 4. februārī K. Ozols iebruca Liverpūlē un turpmākās sešas nedēļas palika Londonā, nodibinot sakarus ar šajā pilsetā esošo Latvijas pārstāvniecību un redzamajiem sabiedriski politiskajiem darbiniekiem (Latvijas delegācija Parīzē sākotnēji ziņu par viņa ierašanos uztvēra ar neuzticību, turot to aizdomās par sakariem ar Krievijas vēstnieku B. Bahmetjevu, par ko Z. Meierovics 7. februārī runāja sēdē³⁶). Jau 21. februārī K. Ozols, atrazdamies Londonā, ar plašu rakstu bija vērsies pie ASV prezidenta V. Vilsona (saskaņā ar viņa paša atmiņām patiesais raksta autors bija Londonā esošais Arveds Bergs). Rakstā, kura noraksti tika nosūtīti arī Amerikas Palīdzības administrācijas vadītājam H. Hūveram un K. Ulmanim, K. Ozols vēstīja, ka, vienīgi ierodoties Eiropā, pilnā mērā aptvēris tās ciešanas un postu, ko piedzīvojuši viņa dzimtene: “Tautieši, ko esmu sastapis šeit un kuri stāsta man par lietu stāvokli Latvijā, ir bēguši no posta un drošas nāves, kas tiem draudēja viņu dzimtenē.” Tālāk K. Ozols, pazīstot V. Vilsona un amerikāņu kopumā “pret citām nelaimīgajām tautām vienmēr izjustās simpātijas un gatavību palīdzēt tām un aizstāvēt viņu tiesības”, samērā detalizēti aprakstīja Latvijā notikušo kopš 1915. gada un izteica lūgumu: “Jūs, Prezidenta kungs, esat redzējis izpostītos Francijas un Beļģijas laukus, taču es atļaušos apgalvot, ka pāridarījumi un ciešanas, ko pieredzējusi mana valsts, pateicoties lielinieku iebrukumam, joprojām ir lielākas. Pašlaik manas tautas garīgais un ekonomiskais potenciāls ir sagrauts un mani tautieši ir izkaisīti visā pasaulē. Jums, Prezidenta kungs, un Jūsu valstij ir līdzekļi un iespēja palīdzēt latviešiem novērst tālākās nelaiemes. Amerikas latvieši, kuri vienmēr ir centušies kalpot savai jaunajai valstij, nespēj nejust līdzīgu savai dzimtajai zemei šajā kritiskajā brīdī, tāpēc es visu Amerikas latviešu vārdā vispazemīgāk lūdzu nekavējošu palīdzību manai tautai. Vislielāko trūkumu var novērst, nosūtot dažus kuģus ar graudiem, gaļu u.t.t. uz Liepāju. Latvijas valdība varētu nodrošināt nepieciešamo nodrošinājumu attiecībā par sadali.”³⁷

Protams, pastāvošajā situācijā pozitīvas atbildes uz šo vēstījumu pagaidām nebija. Tomēr, reaģējot uz minēto un arī atsevišķu Latviešu tautiskās

savienības rakstu (organizācija lūdza Valsts departamenta apliecinājumu, ka tam nav iebildumu pret šāda rakstura savienības darbību), valsts sekretāra palīgs Frenks Polks (*Polk*) 7. martā ziņoja R. Lansingam, ka Amerikas Latviešu tautiskā savienība nosūtījusi uz Londonu savu pārstāvi runāt ar Latvijas pārstāvjiem, kas saņēmuši Lielbritānijas ārlietu resora “neoficiālu” atzišanu. Sakarā ar to F. Polks ieteica departamentam izsniegt šādu rakstu, jo situācijā, kad citas Sabiedrotās valstis neoficiāli atzinušas “Baltijas valdības”, bet ASV – ne, var rasties iespaids, ka “mūsu attieksme pret tām ir nedraudzīga”, kas savukārt radītu nelabvēlīgus apstākļus ASV tirdznieciskajām interesēm (12. martā Parīzē esošais R. Lansings pilnībā akceptēja F. Polka ieteikumu, sakot, ka, pēc viņa domām, Baltijas valstīm būtu jāsaņem atbilstoša ekonomiskā palīdzība no ASV).³⁸

Vēl Londonā 26. februārī sarunā ar K. Ozolu Latvijas ārlietu ministrs Z. Meierovics izvirzīja domu par viņa atgriešanos ASV jau diplomātiskā pārstāvja statusā. Tomēr saskaņā ar K. Ozola atmiņām viņš tam nav piekritis un norādījis iemeslus, kāpēc darbs Parīzē tajā laikā varējis būt svarīgāks, kas Z. Meierovicu pārliecinājis. 21. martā K. Ozols no Londonas devās uz Parīzi un jau nākamajā dienā Francijas galvaspilsētā apmeklēja Latvijas delegācijas irētās telpas, iepazīstoties ar Jāni Čaksti un citiem delegācijas locekļiem, bet 23. martā J. Čakste viņu līdz ar citiem aizveda apskates izbraucienā uz Versaļas pili.³⁹ Latvijas delegācijas 24. marta sēdē Parīzē K. Ozols ziņoja par Amerikas Latviešu tautiskās savienības darbību, pēc tam delegācija, iepazīzinoties ar K. Ozola pilnvarām, atzina viņu par pilntiesīgu šīs organizācijas pārstāvi delegācijas sastāvā. Protokolā rakstīts: “K. Ozols plaši ziņo par Amerikas latviešu dzīvi vispār, viņu organizēšanos un Latviešu līgu Amerikā. Delegācija, noklausījiesies ziņojumu, pieņem priekšlikumu: 1) lūgt Ozolu virzīt iesākto darbu tālāk, iekams iebrauc Amerikā oficiālais Latvijas Valdības priekšstāvis, apvienojot pēc iespējas visus Amerikas latviešus, kuri atzīst Latvijas valsti, un 2) attiecībās pret Miera delegāciju uzskatīt K. Ozolu kā priekšstāvi no Amerikas latviešu līgas.”⁴⁰

Savukārt 25. martā Z. Meierovics lūdza K. Ozolu uzņemties Latvijas jautājuma popularizēšanu ASV presē, kam pēdējais piekrita (šajā dienā viņš ierakstīja dienasgrāmatā frāzi, kura atspoguļoja Latvijas delegācijas darba apstākļus konferencē kopumā: “Delegācijas darbība vēl klusa. Daudz kavēkļu, dažādu šķēršļu. Nekur vēl brīvi netiekam, visur jālaužas iekšā. Tāds darbs it sevišķi grūts”). 26. martā K. Ozols kopā ar Oļģertu Grosvaldu apmeklēja ASV delegācijas pārstāvjus, dažus no viņiem – S. Morisonu, R. Lordu, leitnantu Ā. Bērlu uzaicinot pie sevis vakariņās, kam tie piekrita, 27. martā K. Ozols amerikāņu delegācijas telpās ar viņiem apsprieda vairākus ar Latviju saistītus jautājumus (ASV Sarkanā Krusta atbalsts, vairāku simtu Francijā esošo latviešu karavīru transports uz dzimteni u.c.⁴¹) un nodeva tiem norakstus no visiem pirms tam prezidentam V. Vilsonam nosūtītajiem rakstiem. Dienasgrāmatā K. Ozols atzīmējis: “Viņi jau labi informēti. Viņi atzīmē mūsu darba sekmes un paredz labus rezultātus. Viņi ļoti laipni. Mēs esam jau draugi.” Tās

pašas dienas vakarā K. Ozols informēja J. Čaksti par šo sarunu. 28. martā J. Čakste rakstiski lūdza K. Ozolu "spert no savas puses tādus soļus, kurus atzīstat par derīgiem, lai grieztu Amerikas publikas vērību uz šo Eiropas stūrīti [Latviju. – Ē. J.], kurš priekš kara skaitījās par vienu no kulturālākajiem un turīgākajiem agrākās Krievijas apgabaliem un tagad pārvērsts daļēji par ruīnu lauku un trūkuma un izmisuma mitekli. Uz jautājumu, kāda palīdzība būtu vajadzīga, varu jums atbildēt, kaut kura katra: visa kā trūkst, bet pirmā kārtā – apģērbi un apavu, uztura vielu un medikamentu. Sevišķi bērni cieš grūti, kad tiem nav nekā, ko apģērbt un aut kājās."⁴²

Latvijas delegācijai Parīzē bija arī zināmi panākumi sakaros ar ASV pārstāvjiem vēl pirms K. Ozola ierašanās. 1919. gada 27. februārī J. Čakste, K. Zariņš un H. Simsons apmeklēja amerikāņu delegāciju un centās noskaidrot ASV attieksmi pret Latvijas jautājuma apspriešanu konferencē, Latvijas neatkarības jautājumu kopumā un iespējamu "naudas pabalstu" Pagaidu valdībai. Kā jau to varēja paredzēt, konkrēta atbilde netika dota, taču amerikāņi "izturējušies ļoti labvēlīgi pret Latvijas valsts ideju" un sīki iztaujājuši par Latvijas saimniecisko un politisko stāvokli. Pirmo reizi Latvijas pārstāvji tika informēti, ka ASV gatavojas izsūtīt uz Latviju sevišķu misiju, kura iepazītos ar tur valdošajiem apstākļiem. Savukārt 8. martā H. Simsons un S. Paegle pirmo reizi apspriedās ar ASV pārstāvjiem par iespējām piegādāt Latvijai pārtikas krājumus. Turpmākajās dienās delegācijas locekļi vairākkārt tikās ar amerikāņu pārstāvjiem, sniedzot tiem nepieciešamo informāciju. Marta vidū ARA vadītājs Eiropā H. Hüvers informēja Latvijas delegāciju, ka ASV Senāts piešķīris līdzekļus arī Latvijas apgādei ar pārtiku, izvirzot šādus nosacījumus: vērtība tiek garantēta ar Latvijas dabas bagātībām un īpašumiem, Latvijas valdībai jābūt pilntiesīgai un stabilai, valdībai jāuzņemas atbildība par pārtikas saņemšanu un izdalīšanu, šī pārtika nedrīkst nonākt Vācijas vai ar to saistītu vāciešu rīcībā. Tāpat šajā laikā Latvijas delegācija tika informēta, ka uz Latviju tiks nosūtītas divas ASV komisijas – Pārtikas misija kapteiņa Džona Millera (*Miller*) vadībā (viņam Z. Meierovics uzrakstīja apgādības ministram Jānim Blumbergam adresētu ieteikuma vēstuli) un "diplomātiski-militāri politiskā misija" V. Grīna vadībā. Īpaši aktīvi un vispusīgi kontakti ar amerikāņiem Parīzē kļuva 1919. gada aprīlī, kad ASV puse bija pozitīvi izlēmusi jautājumu par Latvijas apgādi ar pārtikas precēm, medikamentiem un dažiem karamateriāliem.⁴³ Ievērojot tālākos notikumus, jāatzīmē, ka šajā laikā Latvijas delegācija Parīzē bija pārliecināta, ka "Amerikas diplomātu uzskati pilnīgi sakrīt ar angļu principiem, kuri, kā zināms, ir mums ļoti draudzīgi".⁴⁴

1919. gada 16. aprīlī pēc ASV delegācijas locekļa R. Lorda nedēļu iepriekš (9. aprīlī) Četru padomē (Sabiedroto delegāciju vadītāju padomē) izteiktā priekšlikuma⁴⁵ tika izveidota konferences Baltijas komisija, kurā ietilpa Lielbritānijas, Francijas, Itālijas, Japānas un ASV pārstāvji. Parīzē ASV delegācijas sastāvā darbojās Latvijai un citām Baltijas valstīm īpaši labvēlīgie profesori – R. Lords un S. Morisons (vēsturnieks un vēlākais kontradmirālis), un tieši viņi sākotnēji tika iekļauti šajā komisijā.⁴⁶ Latvijas delegācijas pār-

skatā teikts, ka, komisijai uzsākot darbu, S. Morisons “Latvijas neatkarības jautājumā izteicies labvēlīgi, bet arī viņš aizrādījis uz krievu lielo aģitāciju”. Nelielinieciskās Krievijas pārstāvji gribējuši, lai komisijas lēmumtiesības būtu ierobežotas – tās lēmumi būtu spēkā vienīgi līdz atjaunotās nelielinieciskās Krievijas Satversmes sapulces attiecīgam lēmumam šajā jautājumā. Lielā mērā pateicoties S. Morisonam, maija beigās Latvijas delegācija pat atzina, ka “amerikāņi un angļi šimbrīžam [ir] stingrākie tautu pašnoteikšanās principa atbalstītāji”.⁴⁷ Tomēr drīz pēc tam abi minētie amerikāņu pārstāvji, protestējot pret savas valdības realizēto neatkarības neatzišanas politiku pret Baltijas valstīm, pat atstāja savu posteni konferences vasaras sākumā izveidotajā Baltijas lietu komisijā.⁴⁸ Anglijas presē S. Morisons atklāti paziņoja, ka viņu neapmierina komisijas realizētā vilcināšanās politika jautājumā par Baltijas valstu atzišanu un uzskats, ka tas darāms vienīgi saziņā ar Krieviju: “Kamēr mazās valstiņas bija vajadzīgas lielniecisma apkarošana, tikmēr tām solija patstāvību, bet tagad, kad lielniecisma briesmas mazinājušās, ar viņu atzišanu vilcinoties.”⁴⁹ Arī Latvijas ārlietu ministrs Z. Meierovics 1919. gada 24. jūlijā un vēl 18. novembrī saistībā ar “palīdzību, ko mūsu izpostītajai zemei ir sniegusi lielā aizokeāna demokrātiskā brīvvalsts”, līdzās H. Hūveram minēja S. Morisonu kā vienu no ievērojamākajiem Latvijai labvēlīgākiem politiskajiem darbiniekiem, kuri, “Parīzē būdami, daudz ir darijuši Latvijas labā. Hūveram esam parādā pateicību par visu to, ko esam saņēmuši no Amerikas priekš mūsu miesīgas labklājības; profesors Morisons, bijušais priekšstāvis Baltijas komitejā, ir viens no mūsu neatkarības enerģiskākajiem aizstāvjiem.”⁵⁰ Tāpat S. Morisons 1919. gadā izdevumā “The New Europe” publicēja plašu informāciju par “Austrumbaltiju” – Latviju, Igauniju un Somiju, kā arī Miera konferences attieksmi pret šīm valstīm.⁵¹ Katrā ziņā Latvijas un Igaunijas delegācijas Parīzē 1919. gada 22. jūnijā pirms viņa atgriešanās ASV organizēja S. Morisonam lepnas atvadišanās brokastis Buloņas meža labākajā restorānā. Bez tam Latvijas pārstāvji bija uzturējuši ļoti aktīvus sakarus ar vēl vienu ASV delegācijas locekli, kurš atgriezās Amerikā kopā ar S. Morisonu, – leitnantu Ā. Bērlu, kas arī bija sniedzis latviešiem Parīzē nozīmīgu atbalstu. K. Ozols savā dienasgrāmatā 25. jūnijā ierakstīja: “Atvados no leitnanta Bērla, no Baltijas komisijas. Viņš tādu pašu iemeslu dēļ kā Dr. Morisons priekšlaicīgi aizbrauc uz Ameriku. Es apbrīnoju Dr. Morisona un Bērla drošo un patstāvīgo rīcību.”⁵²

1919. gada martā, aprīli un maijā ASV pārstāvji Parīzē samērā aktīvi piedalījās Baltijas jautājuma risināšanā. 28. martā notikušajā lielvalstu ārlietu ministru apspriedē ASV valsts sekretārs izvirzīja jautājumu par tirdzniecības (Baltijas jūras blokādes) apstākļu atvieglošanu ne tikai ar Igauniju, kas jau bija izdarīts, bet arī Latviju un Lietuvu, tomēr pret to iebilda briti, kā argumentu izmantojot ievērojami stabilāko Igaunijas iekšējo situāciju. Savukārt ārlietu ministru sapulcē 19. aprīli H. Hūvers, kurš arī bija uzaicināts piedalīties Baltijas pārtikas jautājuma apspriešanā, referēja par apvērsumu un situāciju Latvijā, turklāt amerikāņi ar R. Lansingu priekšgalā aizstāvēja

nepieciešamību turpināt pārtikas piegādes Latvijas iedzīvotājiem, kaut arī pauda neapmierinātību ar notikušo un bažas par vācu nodomiem. R. Lansings sacīja, ka dzirdējis – vācu karaspēka aiziešanas gadījumā zemi pārņems boļševiki, tāpēc “latviešu” ēdināšana jāturpina, bet vācu karaspēka izvešana no Latvijas jāpieprasa miera līgumā. Drīz pēc tam (23. aprīlī) Baltijas lietu komisijas locekļi – amerikāņi R. Lords un S. Morisons lielvalstu delegāciju vadītājiem iesniedza viņu izstrādātās rekomendācijas Baltijas jautājumā, kurās konstatēja stāvokļa nopietnību Latvijā un to, ka tā lielā mērā saistīta ar Sabiedroto politiku, izmantojot vācu karaspēku, lai aizsargātu izteikti “pretvācisku” valsti pret boļševismu. Rekomendāciju autori uzsvēra, ka esošajā situācijā Antantei var tikt izvirzīta apsūdzība baltvāciešu atbalstīšanā, tāpēc nepieciešama “nekavējoša rīcība”, lai pasargātu iedzīvotājus pret tālāku vardarbību, saglabātu Antantes prestižu un novērstu latviešu pievēršanos boļševismam kā vienīgajai alternatīvai pret “ģermānismu”. Sakarā ar to, ka Sabiedrotie nebija gatavi nosūtīt uz Latviju savu karaspēku, viņi ieteica pieprasīt Liepājā izveidotajai Drošības komitejai atbrīvot aizturētos Latvijas Pagaidu valdības locekļus, ierēdņus, karavīrus (atdodot tiem atņemto bruņojumu un citu īpašumu) un atjaunot šīs valdības pilnvaras, brīdinot Rīdigeru fon der Golcu (*von der Goltz*) no iejaukšanās Latvijas iekšējās lietās (pielietojot draudus pretējā gadījumā pārtraukt viņa sakarus ar Vāciju), panākt nekavējošu vācu karaspēka izvešanu, jo gan latvieši, gan lietuvieši valdības apgalvo, ka pašas spēš nodrošināt savas zemes aizsardzību, ja vien saņems materiālu palīdzību. Tika ieteikts Sabiedroto Augstākajai padomei atzīt Latvijas, Igaunijas un Lietuvas valdības *de facto*, piešķirt tām ieročus, pārtiku un kredītus, miera līgumā paredzēt komisijas izveidi Vācijas reparācijas summas noteikšanai Baltijas valstīm. Rekomendāciju autori paredzēja, ka Baltijas valstīm sniegtajā atzišanas rakstā jāiekļauj arī Krievijas “tiesības un intereses”, taču tādējādi, lai būtu skaidrs, ka nedrīkst pieņemt nekādu lēmumu attiecībā uz Baltijas valstīm bez to tautu piekrišanas, bet brīdī, kad izveidosies “atzīta” Krievijas valdība, Sabiedrotās valstis veicinās draudzīgu šo valstu izlīgumu ar Krieviju. Tāpat tika ieteikts risināt militāro un piegāžu, kā arī kredīta jautājumu. Kad 30. aprīlī Lielbritānijas pārstāvis Augstākajā padomē paziņoja par minētā raksta saņemšanu, R. Lansings tomēr lūdza jautājuma izskatīšanu kopsēdē atlikt, jo tas vēl tiek apspriests ASV delegācijā (arī vēsturnieks Arturs Puga atzīmē, ka šajā laikā vienā no ASV delegācijas iekšējām apspriedēm Parīzē tika pārrunāts jautājums par nepieciešamību sniegt Baltijas valstīm nosacītu atzišanu, tomēr tas netika akceptēts⁵³). 9. maijā Sabiedroto padomes sēdē H. Hüvers vēlreiz pievērsa uzmanību Latvijas situācijai pēc vācu apvērsuma – valdošai anarhijai un badam, pieprasot Lielbritānijas īstenotās jūras blokādes atcelšanu. Tajā pašā dienā sapulcējās Baltijas lietu komisija, kur atkal izpaudās amerikāņu un britu pretrunas apgādes jautājumā, jo briti uzskatīja, ka nedrīkst sūtīt pārtiku uz Lietuvu un Latviju, kuru valdības kontrolē vācieši. Amerikāņi savukārt apgalvoja, ka pārtikas izdali realizēs neitrālas amerikāņu komitejas un amerikāņu virsnieki

Baltijā jau saņēmuši attiecīgas instrukcijas. 14. maijā komisija, lielā mērā pateicoties amerikāņiem, pieņēma rekomendācijas Sabiedroto Augstākajai padomei (vācu karaspēka ātra izvešana un tā nomaiņa ar vietējiem spēkiem, Sabiedroto komisijas palīdzība valdībām, brīvprātīgo vervēšana Skandināvijas valstīs, kredīta un tā ietvaros – pārtikas, apģērba un pārējā nepieciešamā piešķiršana).⁵⁴ Rekomendācijas tika realizētas tikai daļēji, taču H. Hüvers vēl pēc daudziem gadiem uzsvēra britu realizētās blokādes traucējošo ietekmi uz palīdzības akciju, to kategoriskā formā nosodot.⁵⁵

Raksturīgi, ka pirmā oficiālā atbilde uz Latvijas puses palīdzības un atbalsta lūgumiem tika sniegta tikai 1919. gada 13. maijā, kad ASV delegācija miera konferencē atteicās dot aizdevumu Latvijas delegācijas uzturēšanai Parīzē un latviešu karavīru transportam no Francijas uz Latviju (šeit atradās vairāki simti latviešu vēl pasaules kara laikā uz Franciju nosūtīto Krievijas karaspēka vienību sastāvā. – *Ē. J.*), jo ASV likumdošanas akti to darīt neļāva⁵⁶ (tādēļ būtībā par diezgan naiviem jāuzskata arī turpmākie Latvijas valstsvīru mēģinājumi iegūt šāda un līdzīga veida finansiālo atbalstu no amerikāņiem).

Turklāt Z. Meierovics Parīzē nodibināja kontaktus ar Amerikas luterāņu baznīcas pārstāvjiem. 1919. gada 31. maijā Latvijas delegāciju apmeklēja Amerikas Nacionālās luterāņu padomes Eiropas komisijas delegācijas loceklis teoloģijas profesors M. Stoulijs (*Stolee*), kurš interesējās par luterāņu baznīcas stāvokli Latvijā un izteica vēlmi sniegt atbalstu cīņā pret vācu iespaidu baznīcā, draudžu darbības atjaunošanā un pat baznīcu celšanā. Z. Meierovics viņam ieteica vērsties pie mācītāja Edgara Berga Londonā, caur kuru amerikāņi var stāties sakaros ar Latvijas luterāņu baznīcu.⁵⁷ 19. jūnijā amerikāņu delegācijas vadītājs oficiāli informēja Latvijas delegāciju, ka komisija ieradusies Eiropā, lai sniegtu palīdzību “relīģijas lietu sakārtošanā” visām karā cietušajām valstīm, izsakot vēlēšanos tuvāko dienu laikā tikties ar Latvijas ārlietu ministru. Rakstā bija teikts, ka amerikāņi ir “gatavi sniegt atbalstu, lai panāktu luterāņu baznīcas labklājību Latvijā, visos iespējamajos veidos” (turklāt šajā pašā vēstulē tika lūgts palīdzēt nodibināt sakarus ar Igaunijas delegāciju). 21. jūnijā Z. Meierovics un K. Ozols apmeklēja amerikāņu luterāņu delegāciju, informējot to par stāvokli Latvijā. 23. jūnijā Z. Meierovics pēc amerikāņu uzaicinājuma piedalījās šīs organizācijas pārstāvju apspriedē un iepazīstināja tās dalībniekus ar mācītāja E. Berga Londonā sagatavoto pārskatu par Latvijas luterāņu baznīcas stāvokli. Amerikāņi izteica gatavību palīdzēt baznīcai Latvijā, lūdzot iesniegt tiem rakstiskus priekšlikumus par nepieciešamā atbalsta formu. E. Bergs attiecīgus priekšlikumus arī sagatavoja un atsūtīja Z. Meierovicam, par ko pēdējais pateicās 1. jūlijā.⁵⁸ Zināma palīdzība vēlāk arī tika sniegta.

ASV LATVIEŠU NOSTĀJA

1918. gadā ietekmīgajā amerikāņu laikrakstā “The New York Times” vairākus rakstus par Latviju publicēja inženieris K. Ozols, kurš vēl Krievijas Kara ministrijas uzdevumā bija ieradies ASV 1916. gadā.⁵⁹ Raksti sniedza

amerikāņu sabiedrībai faktiski pirmo informāciju par Latviju un latviešiem, un pirmais no tiem, pēc paša K. Ozola dotajām ziņām, ticis publicēts laikrakstā "The New York Times" 1918. gada 30. jūnijā. Tajā K. Ozols kategoriski noraidīja viedokli par latviešu pievēršanos boļševismam, galvenajos vilcienos raksturojot latviešus kā kulturālu un politiski nobriedušu zemnieku tautu. Pēc divām nedēļām tajā pašā laikrakstā viņš raksturoja Vācijas nepatiku pret latviešiem kā galveno iemeslu propagandai par boļševisma iespaidu šajā tautā, vēl pēc dažām dienām – atkal centās pamatot zemniecības un boļševisma nesavienojamību. Apmēram šajā pašā laikā K. Ozols kļuva par jaunizveidotās Krievijas inženieru sabiedrības Amerikā pirmo priekšsēdētāju un kā tāds kontaktējās arī ar Krievijas Pagaidu valdības vēstnieku Vašingtonā B. Bahmetjevu. Vēlāk K. Ozols atcerējās, ka sarunā ar viņu ieteicis tam "ņemt tālredzīgāku politisku kursu, neapkarot mazo tautu centienus un, kaut zobus sakodušiem, atklāti deklarēt, vismazākais, šo tautu autonomijas atzīšanu, norādot, ka tikai šādā veidā varēs uzvarēt lieliniekus". Tomēr B. Bahmetjevam "grūti tas bija saprotams un politiski neiespējams", tāpēc K. Ozols sīkāk izklāstījis uzskatus šajā jautājumā arī vēstniecības sekretāram – bijušajam Somijas vicegubernatoram un tieslietu profesoram Sergejam Korfam, taču tas "vēl optimistiskāk skatījās uz notikumiem un visas tautu separātiskās tieksmes uzskatīja par pārejošu parādību, kurai nav piegriežama nopietna vērība".⁶⁰

Vienlaikus 1918. gadā bija vērojama ASV dzīvojošo latviešu (viņu kop skaits šajā laikā tiek vērtēts dažādi, apmēram no 40 000 līdz pat 70 000 cilvēku) nacionāla rakstura darbības aktivizēšanās. 30. jūnijā Bostonā notika Masačūsetsas pavalsts latviešu pārstāvju sapulce, kura pieņēma rezolūciju ASV valdībai un prezidentam: "Mēs, padevīgie [lojālie. – Ē. J.] latvieši Amerikā, kuri arvien tur piemiņā savu veco dzimteni un rūpējas par viņas neatkarīgu pašvaldību, vēlamies izteikt savu padevību Amerikas Savienoto Valstu lietai, kā arī sabiedroto lietai, viņu tieksmei nodibināt vienlīdzīgas, cilvēcīgas tiesības un neatkarīgu pašvaldību priekš ikvienas tautas, lielas un mazas. Tādēļ top nolemts, ka mēs, latvieši Amerikā, izsakām mūsu sirsnīgu pateicību Vudrovam Vilsonam, Savienoto Valstu prezidentam, par viņa pūlīņiem nodibināt latviešu neatkarību [...] katris viens no mums pabalstīs Savienotās Valstis un viņas sabiedrotos šinī grūtā cīņā finansiāli, morāli un fizikāli [...] Mēs, Amerikas latvieši, gribam izteikt [...] protestu pret Vāciju jeb viņas sabiedrotiem, kuri uzmācas latviešiem atņemt viņu neatkarīgu pašvaldību, un tāpat arī pret jebkuru mēģinājumu no Vācijas puses iecelt kādu vācu valdnieku mūsu vecajā dzimtenē. [...] gribam joprojām, tāpat kā to pēdējos 3 gados esam darījuši, pabalstīt Latviešu strēlniekus ar visu mūsu finansiālu, morāles un fizisko spēju, kuri līdz ar sabiedrotiem ir cīnījušies par mūsu vecās dzimtenes neatkarību. Mēs tālāk vēlamies izteikt protestu pret ikvienas neatkarīgas tautas vai valsts Eiropā, kura iejaucas Latviešu tautas darīšanās un meklē izeju uz jūras caur mūsu veco dzimteni, kura tagad nepareizi top pārvaldīta no centrālām valstīm."⁶¹

Savukārt 1918. gada 8. novembrī Bostonas Jaunekļu kristīgās savienības (*Young Men's Christian Association*) ierēdnis Pēteris Roze vēstulē Latviešu Pagaidu nacionālās padomes pārstāvim Z. Meierovicam izteica prieku par to, ka "Tēvijā ir vēl cilvēki, kas nav pārvērtušies par boļševikiem", un informēja par Amerikas Latviešu tautiskās savienības izveidošanu. Viņš arī solīja, ka jaunizveidotās organizācijas mērķis ir "rūpēties par latviešu interesēm Baltijā un palīdzēt, kādā veidā tik iespējams". Interesanti, ka tālāk P. Roze puda apmierinātību par Z. Meierovica pausto nodomu apmeklēt ASV (viņš pat izteica cerību, ka "sabiedrotie darīs to labāko, lai palīdzētu segt Jūsu ceļa izdevumus uz Ameriku") un pozitīvi novērtēja vēlmi tuvināties ASV: "Tas ir ieteicams, ja Amerika ir vislabākā draudzene mūsu Tēvijā, Amerika karo, lai demokrātija taptu nodrošināta visā pasaulē."⁶²

1918. gada 15. decembrī Bostonā iznākošais laikraksts "Amerikas Vēstnesis" ziņoja, ka 30. novembrī no Kopenhāgenas saņemta ziņa, ka Rīgā "tikusi pasludināta Latviešu republika tautas padomes un lielas tautas daļas klātbūtnē", tālāk paužot pat zināmu pārstiegumu un arī apmierinājumu par to: "Mums šeit Amerikas latviešiem šī ziņa nāk kā "pērkona spēriens no skaidrām debesīm", jo viena daļa latvieši pastāvīgi cerēja redzēt tā saukto Ļeņina-Trocka valdības sistēmu Latvijā ar tā saucamo proletariāta diktatūru priekšgalā." Saskaņā ar redakcijas uzskatu notikušais apliecināja, ka liela tautas daļa tomēr vēlas izveidot demokrātisku valsti (1919. gada 1. numurā tika publicēts Z. Meierovica 30. oktobra raksts Lielbritānijas valdībai un tās 11. novembra atbilde ar Latviešu Pagaidu nacionālās padomes atzišanu par tautas interešu pārstāvniecības orgānu, kā arī Z. Meierovica 27. oktobra vēstule tautiskās savienības Bostonas nozares vadītājam un laikraksta redaktoram Jēkabam Zibergam). Savukārt 1919. gada 3.–5. janvārī Ņujorkā tika organizēta 1. Amerikas latviešu nacionālā konference (kongress), kuras 30 dalībnieki atzina Latvijas Pagaidu valdību *de facto*. Lai arī jau šajā laikā bija vērojams politiskās vienprātības trūkums starp kopumā mazskaitlīgajām ASV latviešu organizācijām (arī starp kongresa dalībniekiem nebija pilnīgas vienprātības, vai Latvijai ir jābūt neatkarīgai pilnībā), tomēr kongress nosūtīja apsveikuma telegrammu Z. Meierovicam uz Parīzi un vēstījumu ASV prezidentam V. Vilsonam, kurā lūdza to apstiprināt pieturēšanos pie tautu pašnoteikšanās principa un tā attiecināšanu arī uz Baltijas tautām, kā arī izvirzīt Baltijas tautu jautājuma izšķiršanu miera sarunās Parīzē. Turklāt zīmīgi, ka aicinājumā prezidentam tika norādīts arī uz lietuviešu teritoriālo pretenziju nepamatotību attiecībā pret Latviju (šajā laikā atsevišķos ASV izdevumos parādījās lietuviešu autoru raksti ar "prasībām" pēc Kurzemes un Latgales, uz kuriem ar atbildes rakstiem centrālajos laikrakstos uzstājās K. Ozols).⁶³

Vēl pirms Latvijas pārstāvju iecelšanas ASV Latvijas valsts intereses aktīvi aizstāvēja Amerikas Latviešu tautiskā savienība. Jau 1918. gada 26. decembrī tā iesniedza Valsts departamentā paziņojumu, ka gatavojas visiem spēkiem veicināt tirdzniecības sakaru izveidošanu starp ASV un "Baltijas provincēm" (tas pats tika atkārtots arī 1919. gada 21. janvāra iesniegumā). 27. martā dotajā

atbildē R. Lansings formulēja amerikāņu aktuālās politikas pamatprincipus pret Baltijas tautām – gatavību atzīt to pašnoteikšanās principus, ievērojot “kaimiņtautu intereses”, gatavību dot iespēju Latvijas Pagaidu valdībai izklāstīt savu stāvokli Parīzes Miera konferencē un iespēju Amerikas latviešu savienības pārstāvjiem tikties ar amerikāņu delegāciju Parīzē.⁶⁴

1919. gada pavasarī samērā aktīvus sakarus ar Latvijas delegāciju Parīzē (konkrēti J. Čaksti) uzturēja K. Rāviņš no Filadelfijas. Piemēram, pavasarī un vasarā viņš nosūtīja uz Parīzi vairākas dažādu grāmatu paciņas “dūšīgajiem latviešu strēlniekiem” (acīmredzot – Latvijas Pagaidu valdības bruņoto spēku karavīriem; reāli grāmatas tika nodotas Francijā esošajiem un aizvešanu uz dzimteni gaidošajiem vairākiem simtiem bijušā Krievijas ekspedīcijas korpasa vai no vācu gūsta Francijā nonākušajiem latviešu tautības karavīriem), rakstot, ka ASV latvieši ir “gatavi darīt visu, kas stāv viņu spēkos, lai kaut kādi varētu līdzēt tiklab morāliskā, kā arī materiāliskā ziņā mūsu kareivjiem un dzimtenei”. Viņš arī uzsvēra, ka palīdzības darba nodrošināšanai nepieciešama pārstāvja nosūtīšana uz ASV, un lūdza vērsties pie latviešiem ASV ar “vispārēju uzsaukumu”. 29. maijā viņš vēlreiz atgādināja par uzsaukuma sniegt atbalstu “tautiešiem dzimtenē” nepieciešamību, atzīmējot, ka pretējā gadījumā ievērojama daļa latviešu pakļaujas kreisajai propagandai, ka Krievijā un arī Latvijā, kur pastāv vai daļēji pastāv padomju vara, valda pārticība. Sekojot minētajam pamudinājumam, jūnijā beigās Z. Meierovica vadītā Latvijas delegācija Parīzē patiesi vērsās pie ASV latviešiem ar uzsaukumu, kurā izklāstīja Latvijas smago stāvokli un aicināja sniegt atbalsta ziedojumus mantās (attiecīgajām amerikāņu organizācijām) un naudā (tieši delegācijai Parīzē). Tāpat jūnijā K. Rāviņš informēja delegāciju par gada sākumā vairāku ASV latviešu izveidotās “Amerikas–Latvijas tirdzniecības savienības” (*American-Lettish Commercial League*) ne sevišķi veiksmīgo darbību, 14. jūnijā Filadelfijā sarīkoto vietējās Latviešu palīdzības biedrības vakaru Latvijas trūkcūcietēju atbalstam ar apmēram 75 personu piedalīšanos (tīrais ienākums veidoja 127,75 dolārus), tautiskās savienības veikto divu Liepājā izdoto laikrakstu numuru (“Latvijas Sargs” un “Strādnieku Avīze”) reproducēšanu un izplatīšanu u.c. jautājumiem. 31. jūlijā K. Rāviņš informēja delegācijas locekli A. Bergu Parīzē, ka uzsaukums latviešiem saņemts, tiks pavairots 5000 eksemplāros un izplatīts (augustā tas arī tika izdarīts, tipogrāfiski iespiežot neliela formāta uzsaukumu⁶⁵), rezultātā tas “noskaidros tos melus un baumas, kādas pie mums laiž klajā vietējie latviešu boļševiki”. Viņš arī sūtīja delegācijai izgriezumus no ASV laikrakstiem ar informāciju par Latviju vai latviešiem.⁶⁶ Tāpat K. Rāviņš jau kopš 1919. gada pavasara aktīvi sarakstījās ar Latvijas pārstāvniecību Londonā un tās padomnieku J. Ķemani, arī viņu informējot par latviešu noskaņojumu un stāvokli ASV, kā arī piesūtot amerikāņu un ASV krievu preses izgriezumus par situāciju Latvijā.⁶⁷

1919. gada pavasara un vasaras mēnešos tautiskā savienība sniedza Latvijas delegācijai Parīzē kaut nelielu, bet sarežģītajā situācijā ārkārtīgi būtisku materiālo atbalstu. Piemēram, 1919. gada 21. jūnijā Z. Meierovics Parīzē

pateicās J. Zibergam par gatavību sniegt atbalstu un lūdza sūtīt naudu tieši viņam uz Franciju, kur tā tiks izmantota delegācijas uzturēšanai. Turpmāk, vismaz līdz 1919. gada beigām, Latvijas pārstāvniecība Parīzē samērā regulāri saņēma naudas sūtījumus no tautiskās savienības, izsakot par tiem pateicību un solot nosūtīt uz Rīgu.⁶⁸

Kopumā atbalsts jaunajai Latvijas valstij no ASV dzīvojošo latviešu puses bija jūtams, kaut arī bija daudzi komunistiski noskaņoti cilvēki. Bostonas Latviešu strādnieku biedrība (*Lettonian Workingmen's Accociation of Boston*) 1919. gadā uzturēja sakarus ar Latvijas Informācijas biroja vadītāju Georgu Bisenieku Londonā, turklāt attiecīgā sarakste lielā mērā apstiprina iepriekš minēto par ilgās atrautības no dzimtenes radīto uzskatu savdabīgumu, kas raksturojams kā zināms politiskā kreisuma un, kas pirmajā acu uzmetienā šķiet paradoksāli, taču šajā gadījumā ir visai likumsakarīgi, nacionālisma sajaukums. Piemēram, 1919. gada 29. jūlijā biedrības priekšsēdētājs notārs Rūdolfs Zālītis no Bostonas rakstīja G. Biseniekam Londonā: "Man ir nesa-protama Jūsu nostāšanās attiecībā pret tā sauktajiem boļševikiem, jo, cik es saprotu krievu valodu, tad boļševiki nozīmē, tulkojot, lielnieki jeb vairākums no tautas. Es personīgi domāju, ka minētie tādi paši strādnieki kā citi visi Latvijas strādnieki, un es neredzu, ka pret tiem vedama cīņa ar mašīnu flintēm un citādiem nāvīgiem ieročiem, jo mūsu galvenais ienaidnieks ir vācu muizniecība, no kuras jūga katrs latvietis grib atsvabināties, bet, kā redzams, tad [tā] sauktā latvju valdība ieņem draudzīgāku pozīciju pret vāciešiem nekā pret lielniekiem. Cik man zināms, tad lielnieki cīnās par Latvijas neatkarību, tas ir, lai būtu svabada no visiem apspiedējiem, latviešu un vācu kungiem, kuri vēlas ekspuatēt Latvijas strādnieku." Savukārt 21. augusta vēstulē R. Zālītis turpināja uzdot jautājumus: "Vai Jūs man nevarētu garāki paskaidrot, kādēļ Latviešu valdībā tiek pielaisti vācieši un žīdi? Pēc maniem ieska- tiem tiem nav nekādas daļas par Latviju, jo vāciešiem ir Vācija un žīdiem Palestīna. Tālāki, es domāju, ka minēto elementu pielaišanā valdības sastāvā tiks baroniem atstātas muižas, tāpat kā agrāki vecos laikos. Es nevaru saprast, kādēļ latvieši joprojām grib palikt zem vācu baronu tupeles. Ja "boļševiki" ir labi zemes konfiscētāji, tad, man liekas, viņus tiešām vajadzētu iesaukt Baltijā un uzdot iztīrīt to no baroniem un citiem Latvijas strādnieku kakla kungiem, tad Latvija būs brīva un tīra un varēs nostāties ar lepnumu citu tautu priekšā."⁶⁹ Tieši šajā laikā norisa ASV Komunistiskās partijas veidoša- nās process, kas tika noslēgts 1. septembrī ar dibināšanas kongresu Čikāgā (šajā laikā Latviešu sociāldemokrātu koporganizācijā ASV un Kanādā bija 1606 biedri). Zīmīgi, ka tās centrālkomitejā uzreiz tika ievēlēti arī trīs latvieši un kongresa laikā atskaņoto Internacionāli spēlēja Čikāgas latviešu orķestris (1920. gada janvārī komunistu darbība ASV tika izsludināta par nelegālu, un turpmāk tie darbojās pagrīdē).⁷⁰ 1919. gada vasarā ASV dzīvojošie krei- si noskaņotie latvieši saziedoja vairāk nekā 1600 dolāru, kas tika dāvināti Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Liepājas organizācijai un tās laikrakstam "Strādnieku Avīze".⁷¹

Nav iespējams neatzīmēt Ņujorkas luterāņu mācītāja Kārļa Podiņa uzstāšanos ar runu ASV Kongresa Ārlietu komisijā 1919. gada 29. augustā. Viņš uzstājās kā “Latvijas pārstāvis”, kaut arī ASV dzīvoja jau ilgstoši un bija šis valsts pilsonis (to viņš arī komisijas priekšā atzina). Sēde bija veltīta miera līguma jautājumam ar Vāciju, un tajā bez K. Podiņa uzstājās arī Igaunijas, Lietuvas un Ukrainas pamatnāciju pārstāvji, informējot par savu zemju situāciju. Savā runā K. Podiņš isumā skāra Latvijas ģeogrāfisko stāvokli, latviešu tautas sociālo stāvokli, izglītības līmeni, traģisko vēsturi un perspektīvo saimniecisko situāciju, kā arī sniedza ieskatu Latvijas pašreizējā situācijā: konstatējot, ka 20–25% tautiešu ir lielinieki, viņš centās iemeslu tam atrast vāciešu sagādātajās ciešanās, pieminēja arī savu boļševiku varas laikā cietušo brāli – “cietumu darbinieku” utt. K. Podiņš uzsvēra, ka “Latvija ir pelnījusi mūsu lielās valsts atzišanu, jo mūsu senči nekad nav tik daudz cietuši kā latvieši”.⁷² Kopumā runa bija emocionāla, labi iecerēta, taču diezgan haotiska un vietām neprecīza.

Jāsecina, ka jau 1918. gada nogalē un 1919. gada sākumā Latvijas politiskā elite un Pagaidu valdība pievērsa zināmu uzmanību ASV un tās realizētajai politikai, cerot uz politisku, militāru un sociālu (pārtikas) atbalstu. Savukārt ASV valdība un tās iestādes, kaut arī 1918. gadā sāka ievērot Baltijas valstu izveidošanos un intereses, pievērsa tām vienīgi virspusēju, pastarpinātu uzmanību savas attieksmes pret Krievijas problēmu ietvaros. Ievērojamu atbalstu vai lobiju konkrētajā situācijā atšķirībā, piemēram, no lietuviešiem nevarēja sniegt arī ASV dzīvojošie latvieši (salīdzinoši mazais skaits, politiskās vienotības trūkums un zināmais kreisums). Sakari starp abu valstu delegācijām tika nodibināti Parīzes miera konferencē 1919. gada sākumā, kad pašā ASV administrācijā vēl nebija izveidojies skaidrs viedoklis par izturēšanos pret Krieviju un tās bijušajā teritorijā izveidotajām valstīm. Tomēr līdz vasarai tas tika noskaidrots – un malā nogāja delegācijas sastāvā bijušie Baltijas valstu neatkarības atzišanas piekritēji. Tādējādi Latvijas pusei Parīzē izdevās gūt zināmas sekmes pārtikas piegāžu panākšanā un īpašas misijas nosūtīšanā uz Latviju, taču minēto noteica vairāk amerikāņu interese par kārtības atjaunošanu un saglabāšanu reģionā, novēršot un apturot boļševisma izplatīšanos šeit un Eiropā kopumā. Turpretī politiskā un militārā atbalsta meklējumos panākumu faktiski nebija, tomēr minētie sakari vienlaikus veidoja abu valstu attiecību sākumu, kas noslēgsies ar Baltijas valstu atzišanu no ASV puses tikai 1922. gadā.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

¹ Apskats sagatavots, balstoties uz: Papers Relating to the Foreign Policy of the United States (turpmāk – FRUS). 1918. Russia. – Vol. I. – Washington, 1931. – P. 380–456; 1918. Russia. – Vol. II. – Washington, 1932. – P. 754–

- 830; 1919. Russia. – Washington, 1937. – P. 56–670; *Foglesong D.* Sojedinjonnije Shtati, problema samoopredelenija nacij i borjba protiv bolshevikov v Pribaltike. 1918–1920. – Str. 602–626; *Cohen W.* Empire without Tears. America's Foreign Relations 1921–1933. – Philadelphia, 1987. – P. 83–85; u.c.
- ² *Zelče V.* Informācija par 1905. gada revolūcijas notikumiem Latvijā ārvalstu laikrakstos // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1998. – Nr. 1. – 81.–85. lpp.
- ³ Sikāk sk.: *Akmentiņš O., Bērziņa L.* Latvijas ideja Amerikā. – Bostona, 1968; *Dūma L., Paeglīte Dz.* Revolucionārie latviešu emigranti ārzemēs 1897–1919. – Rīga, 1976; *Ventaskraste A.* Zviedrijas arhīva dokumenti par latviešu sociāldemokrātiem Amerikā 20. gadsimta sākumā // Latvijas Arhīvi. – 2000. – Nr. 3. – 53.–74. lpp.
- ⁴ *Līgotņu Jēkabs.* Latvijas valsts dibināšana (Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome). Latvijas valsts tapšanas pirmais posms (līdz 18. novembrim 1918). – Rīga, 1925. – 121. lpp.
- ⁵ *Šilde Ā.* Latvijas vēsture 1914–1940. – Stokholma, 1976. – 173. lpp.
- ⁶ *Līgotņu Jēkabs.* Latvijas valsts dibināšana .. – 254.–256. lpp.; *Klīve Ā.* Brīvā Latvija. Latvijas tapšana. Atmiņas, vērojumi un atzinumi. – B. v., 1969. – 256. lpp.
- ⁷ *Bilin V., Zdanovich A., Korotajev V., Sedunov A., Totrov J.* Inostrannije razvedki v Pribaltike i ih vzaimodejstvije so specsluzhbamī limitrofnih gosudarstv, napravlennoje protiv SSSR: 1918–1941 gg. // Trudi obshchestva izuchenija istoriji otechestvennih specsluzhb. Tom IV. – Moskva, 2008. – Str. 255.
- ⁸ FRUS. 1918. Russia. – Vol. I. – P. 381, 411, 413, 420, 421, 423, 432.
- ⁹ FRUS. 1918. Russia. – Vol. II. – P. 821, 822, 829, 830.
- ¹⁰ *Līgotņu Jēkabs.* Latvijas valsts dibināšana .. – 273., 274. lpp.; *Seskis J.* Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē. Atmiņas un apcerējumi (1914–1921). – Rīga, 1991.– 63., 66.–68., 108. lpp.
- ¹¹ *Klīve Ā.* Brīvā Latvija. Latvijas tapšana. Atmiņas, vērojumi un atzinumi. – 289. lpp.
- ¹² Iesniegto tekstu sk.: FRUS. 1918. Russia. – Vol. II. – P. 833–835.
- ¹³ *Andersons E.* Latvijas vēsture 1914–1920. – Stokholma, 1967. – 323. lpp.; *Andersons E.* Latvijas vēsture 1920–1940. Ārpolitika. – I daļa. – Stokholma, 1982. – 354., 355. lpp.
- ¹⁴ *Klīve Ā.* Brīvā Latvija. Latvijas tapšana: Atmiņas, vērojumi un atzinumi. – 303., 331. lpp. Līgotņu Jēkabs gan apgalvo, ka šis J. Čakstes kā Latviešu Centrālās bēgļu apgādāšanas komitejas priekšsēdētāja un J. Kreicberga kā tās zvejniecības nodaļas vadītāja brauciens uz ASV bijis iecerēts jau 1917. gadā, turklāt pastāvējis nodoms lūgt finansiālu atbalstu amerikāņu miljonāra Endrjū Kārnegī (*Carnegie*) vadītajam fondam Ņujorkā, tomēr abi tikuši tikai līdz Zviedrijai un 1917. gada marta beigās atgriezušies Petrogradā. – *Līgotņu Jēkabs.* Latvijas valsts dibināšana .. – 22. lpp.
- ¹⁵ FRUS. 1918. Russia. – Vol. II. – P. 836, 837.
- ¹⁶ FRUS. The Paris Peace Conference. 1919. – Vol. I. – Washington, 1942. – P. 88 (Report on the Inquiry).
- ¹⁷ *Andersons E.* Latvijas vēsture 1914–1920. – 323., 324. lpp.

- ¹⁸ *Skirius J.* Lietuvos užatlantės diplomātija 1918–1929 metais: santykiu su JAV politiniai ir ekonominiai aspektai. – Vilnius, 1995. – P. 77.
- ¹⁹ FRUS. 1918. Russia. – Vol. II. – P. 850, 851.
- ²⁰ FRUS. The Paris Peace Conference. 1919. – Vol. II. – Washington, 1942. – P. 469.
- ²¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 2570. f., 3. apr., 1148. l., 154. lp.
- ²² FRUS. 1918. Russia. – Vol. II. – P. 860, 861.
- ²³ Sk., piemēram: Letts Appeal for Aid against Bolsheviki // The New York Times. – 1918. – Dec. 20 (īss atreferējums 10. dec. no Stokholmas sniegtajai ziņai par Sarkanās armijas tuvošanos Rīgai un Latvijas valdības lūgumu sniegt tai Antantes valstu atbalstu).
- ²⁴ LVVA, 2575. f., 1. apr., 45. l., 10.–19. lp.; FRUS. The Paris Peace Conference. 1919. – Vol. II. – P. 480, 481 (1918. g. 20. dec. iesniegtais dokuments publicēts ar Latvijas Pagaidu valdības pārstāvja H. Simsona parakstu).
- ²⁵ *Meierovics Z.* Latvijas patstāvības doma Pēterpilī (atmiņas no 1916.–1918. g.) // Brīvā Zeme. – 1919. – 18. nov.
- ²⁶ FRUS. The Paris Peace Conference. 1919. – Vol. I. – P. 312.
- ²⁷ FRUS. 1919. Russia. – P. 667, 668; Ministru Prezidents K. Ulmanis par ārzemju braucienu // Latvijas Sargs. – 1919. – 7. marts; *Paegle S.* Kā Latvijas valsts tapa. – Rīga, 1923. – 244. lpp.; *Dunsdorfs E.* Kārļa Ulmaņa dzīve. Ceļinieks, politiķis, diktators, moceklis. – Rīga, 1992. – 113. lpp. (Edgars Dunsdorfs šeit kļūdījies, S. Paegles vietā minot finanšu ministru K. Puriņu, kā arī atreferējot Osborna ziņojumu – viņš raksta, ka K. Ulmanis lūdzis aizdevumu četrus–piecus miljonus mārciņu, kamēr patiesībā dokumentā minēts viens miljons). E. Dunsdorfs raksta, ka vizīte pie L. Osborna notikusi 23. janvārī, bet pats L. Osborns savā 23. janvāra ziņojumā – ka 6. un 7. janvārī. Atklāts paliek jautājums, kāpēc viņš to dara ar tik lielu novēlošanos.
- ²⁸ *Dunsdorfs E.* Kārļa Ulmaņa dzīve .. – 115.–117. lpp.
- ²⁹ LVVA, 1313. f., 2. apr., 31. l., 2., 8. lp.
- ³⁰ Turpat, 1. apr., 5. l., 8., 9., 10. lp.
- ³¹ *Tarulis A.* American–Baltic Relations 1918–1922: The Struggle over Recognition. – Washington, 1965. – P. 131.
- ³² LVVA, 1313. f., 1. apr., 6. l., 12., 13. lp.
- ³³ Turpat, 5. l., 87. lp.
- ³⁴ Turpat, 2570. f., 14. apr., 744. l., 1. lp. (M. Ķeniņa personiskā lieta); 2. apr., 63. l., 68.–70. lp.
- ³⁵ Turpat, 2570. f., 14. apr., 1131. l., 3. lp. (K. Ozola personiskā lieta).
- ³⁶ Turpat, 1313. f., 2. apr., 31. l., 16. lp.
- ³⁷ Turpat, 2575. f., 1. apr., 31. l., 57.–59. lp. (K. Ozola 1919. g. 21. febr. raksts V. Vilsonam). Raksts publicēts: Amerikas Vēstnesis. – 1919. – 15. maijs; *Ozols K.* Darbs un atmiņas Latvijai topot // Latvijas Kareivis. – 1934. – 19., 28. sept., 5., 12. okt.
- ³⁸ FRUS. 1919. Russia. – P. 672, 673.
- ³⁹ *Ozols K.* Darbs un atmiņas Latvijai topot // Latvijas Kareivis. – 1934. – 12., 19., 21. okt.
- ⁴⁰ LVVA, 1313. f., 1. apr., 13. l., 277. lp. (Ziņojums Nr. 3. Latvijas delegācijas un ārlietu ministra darbība no 17. līdz 24. martam pēc protokoliem); 2. apr., 31. l., 46. lp.

- ⁴¹ Sk.: LVVA, 1313. f., 2. apr., 31. l., 50.–52. lp.
- ⁴² *Ozols K.* Darbs un atmiņas Latvijai topot // Latvijas Kareivis. – 1934. – 21. okt., 4. nov.
- ⁴³ LVVA, 1313. f., 2. apr., 31. l., 2., 27., 34., 37., 40., 46., 48.–76. lp.; 1. apr., 13. l., 232. lp. (Ziņojums Nr. 2. Latvijas delegācijas un Ārlietu ministrijas darbība no 10. līdz 17. martam 1919).
- ⁴⁴ LVVA, 1313. f., 1. apr., 13. l., 254. lp. (Ziņojums Nr. 4 par Latvijas Ārlietu ministrijas un Latvijas delegācijas darbību pēc protokoliem no 24. marta līdz 1. aprīlim).
- ⁴⁵ Sk.: FRUS. The Paris Peace Conference. 1919. – Vol. XI. – Washington, 1945. – P. 147.
- ⁴⁶ FRUS. The Paris Peace Conference. 1919. – Vol. III. – Washington, 1943. – P. 125.
- ⁴⁷ LVVA, 1313. f., 1. apr., 13. l., 316. lp. (Ziņojums Nr. 9 par Latvijas delegācijas un ārlietu ministra darbību no 16.–31. maijam pēc delegācijas protokoliem).
- ⁴⁸ *Andersons E.* Latvijas vēsture 1920–1940. Ārpolitika. – I daļa. – 355. lpp.; Tautas Padomes priekšsēdētājs J. Čakste par Latvijas stāvokli Parīzē // Kurzemes Vārds. – 1919. – 4. jūl. Pēc atzišanas saņemšanas no ASV Latvijas sūtnis Francijā O. Grosvalds 1922. gadā izteica pateicību S. Morisonam, uz ko pēdējais atbildēja, paužot savu apmierinājumu par notikušo. – Amerikas de jure atskaņas // Latvijas Kareivis. – 1922. – 14. sept.
- ⁴⁹ A. Latvijas labvēļi ārzemēs // Jaunākās Ziņas. – 1919. – 15. jūl.
- ⁵⁰ Latvijas starptautiskais stāvoklis // Baltijas Vēstnesis. – 1919. – 26. jūl.; *Meierovičs Z.* Latvijas patstāvības doma Pēterpilī (atmiņas no 1916.–1918. g.) // Brīvā Zeme. – 1919. – 18. nov.
- ⁵¹ A Bibliography of Writings by Rear Admiral Samuel Eliot Morison, USN. Pieejams: http://www.history.navy.mil/library/guides/morison_bib.htm (skatīts 2010. g. 25. sept.).
- ⁵² *Ozols K.* Darbs un atmiņas Latvijai topot // Latvijas Kareivis. – 1934. – 21. okt., 9., 18. nov.
- ⁵³ *Puga A.* Burzhuaznaja Latvija v politike SŠA po “russskomu voprosu” v 1920 godu // Zapadnij imperializm i Pribaltika. Sbornik nauchnih trudov / Otv. red. A. Varslavan. – Rīga, 1986. – Str. 15.
- ⁵⁴ FRUS. The Paris Peace Conference. 1919. – Vol. IV. – Washington, 1943. – P. 524, 589–593, 641, 642, 655, 656, 690–692; Vol. XII. – P. 147–150.
- ⁵⁵ *Hoover H.* An American Epic. Famine in Forty-Five nations. Organizations Behind the Front 1914–1923. – Vol. 2. – Chicago, 1960. – P. 318.
- ⁵⁶ *Tarulis A.* American–Baltic Relations 1918–1922: The Struggle over Recognition. – P. 135, 162, 163, 176.
- ⁵⁷ LVVA, 1313. f., 1. apr., 13. l., 6., 316. lp. (Ziņojums Nr. 9 par Latvijas delegācijas un ārlietu ministra darbību no 16.–31. maijam pēc delegācijas protokoliem un J. Seska 1919. g. 11. jūl. raksts Z. Meierovicam par sakariem ar ASV luterāņu baznīcas pārstāvjiem).
- ⁵⁸ LVVA, 1313. f., 1. apr., 5. l., 235., 247. lp.; 6. l., 105. lp.; *Ozols K.* Darbs un atmiņas Latvijai topot // Latvijas Kareivis. – 1934. – 9. nov.
- ⁵⁹ K. Ozola biogrāfiju sīkāk sk.: LVVA, 2570. f., 14. apr., 1138. l., 2.–13. lp.; Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991. Biogrāfiska vārdnīca / Sast. Ē. Jēkabsons, V. Ščerbinskis. – Rīga, 2003. – 231., 232. lpp.

- ⁶⁰ Ozols K. Amerika Latvijas tapšanas sākumā // Jaunākās Ziņas. – 1922. – 4. aug.; Ozols K. Darbs un atmiņas Latvijai topot // Latvijas Kareivis. – 1934. – 5., 10. aug.
- ⁶¹ Bostonas Latviešu Rezolūcija // Amerikas Vēstnesis. – 1918. – 15. jūl.
- ⁶² LVVA, 2575. f., 1. apr., 159. l., 27., 28. lp.
- ⁶³ Sk.: LVVA, 2575. f., 1. apr., 202. l., 1.–62. lp. (Latvijas valdības amatpersonu un ASV latviešu 1919. g. sarakste); Latviešu Republika // Amerikas Vēstnesis. – 1918. – 15. dec.; Amerikas Vēstnesis. – 1919. – 1. janv.; Amerikas Latviešu pirmais nacionālais kongress // Amerikas Vēstnesis. – 1919. – 15. janv.; Ozols K. Darbs un atmiņas Latvijai topot // Latvijas Kareivis. – 1934. – 19., 23. sept.
- ⁶⁴ Tarulis A. American–Baltic Relations 1918–1922: The Struggle over Recognition. – P. 168.
- ⁶⁵ LVVA, 2575. f., 1. apr., 156. l., 21., 22. lp. (uzsaukums “Amerikas Latviešiem!”).
- ⁶⁶ LVVA, 1313. f., 1. apr., 16. l., 53., 56.–58., 65.–68., 72., 73., 82. lp. (K. Rāviņa 1919. g. 24. apr. un 29. maija raksti J. Čakstem, 15., 27. jūn., 31. jūl. raksti, uzsaukums ASV latviešiem).
- ⁶⁷ LVVA, 2575. f., 1. apr., 156. l., 1.–35. lp.
- ⁶⁸ Latvijas Ārlietu ministra vēstule J. Ziebergam // Amerikas Vēstnesis. – 1919. – 15. jūl.; [14. oktobra] Vēstule no Parīzes // Amerikas Vēstnesis. – 1919. – 15. nov.; [26. novembra] Vēstule no Francijas // Amerikas Vēstnesis. – 1920. – 1. janv.; 12. janvāra [Vēstule no Francijas] // Amerikas Vēstnesis. – 1920. – 15. febr.
- ⁶⁹ LVVA, 2575. f., 1. apr., 159. l., 4., 10. lp.
- ⁷⁰ Dūma L., Paeglīte Dz. Latviešu emigranti ārzemēs 1897–1919. – 284.–286., 296. lpp.
- ⁷¹ Amerikas biedri – Latvijas Sociāldemokrātiskajai Strādnieku Partijai // Sociāldemokrāts. – 1919. – 15. sept.
- ⁷² LVVA, 5969. f., 1. apr., 15. l., 1.–2. lp.

Ēriks Jēkabsons

LATVIA AND THE UNITED STATES OF AMERICA: THE FIRST CONTACTS IN 1918–1919

Summary

From the very beginning of its existence the Latvian government manifested clear orientation towards the Antante powers: the United Kingdom, France and the USA. Besides, Latvia, like all other countries exhausted by World War I and the subsequent conflicts, laid great importance on the possible political and economic assistance from the USA, which had become the greatest power, and hoped to receive its support, in spite of the restrained and even peculiar policies of this power. During late 1918 – early 1919 Latvia's political elite and provi-

sional government paid considerable attention to the USA and followed its policies, in the hope of receiving political, military and humanitarian (food) aid from it. The US government and other authorities, however, although having noticed the fact of the establishment of the Baltic States in 1918 and having begun to follow their interests, indirectly paid these countries only superficial attention as part of the East European region that laid in the sphere of interests of Russia (as its former territories). The Latvian community in the USA (due to their relatively small numbers, lack of political unity and a somewhat leftist orientation) was unable to provide serious support or lobby in this regard either. Contacts between the US and Latvian delegations were established during Paris Peace Conference in early 1919, at the time when the US administration had not yet come to a clear position on how to treat Russia and the states established in its former territories. By the summer of that year, however, the position had been elaborated and those members of the US delegation, who had advocated the recognition of the independence of the Baltic States, fell into the shade. Thus, while the Latvian side managed to achieve certain success in Paris with regard to food aid and a special mission to be sent to Latvia, this was mostly due to the American interest in the restoration and maintenance of order in the region by preventing and stopping the spread of Bolshevism there and in Europe in general. No actual progress was achieved in the pursuit of political and military support, yet the established contacts provided a base for bilateral relations that only in 1922 were crowned with the recognition of the Baltic States by the USA.

The present paper aims to analyze the Latvian–US political and economic contacts from 1918, when along with the formation of the Provisional National Council of Latvia the first contacts between Latvia and US officials started to develop, till the spring of 1919, when the first informal contacts between the Latvian and US delegations were established (the specified chronological borders are slightly extended in the analysis of the activities of the Latvian community in the USA). Due to the limited size of the paper, the work of the US mission headed by Warwick Green from April 1919 onwards and the launching of the operation of the American Aid Administration in Latvia during the same period remain outside the scope of attention as these themes need to be addressed separately. The paper briefly examines the Baltic aspect of the US Russian policy in 1918–1919, the emigration of Latvians to the USA from the end of the 19th century and their social and political activities in their new country of residence in the respective period, the reports by the US diplomatic and consular representatives on Latvia from Russia and Europe in 1918–1919 as well as the Latvian–US contacts and their character in Paris Peace Conference.